

УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ
КАФЕДРА ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

на тему

***"Розробка та шляхи реалізації міжнародного інвестиційного проекту
«Відкриття стоматологічної клініки у Білорусі»"***

Виконав: здобувач IV курсу, групи МЕВ-16
Спеціальності 292 Міжнародні економічні
відносини

Піунова А.Д.

прізвище, ініціали

Керівник: **Магдіч А.С., к.е.н, доцент**_____

прізвище, ініціали, науковий ступінь, вчене звання

Дніпро
2020

УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

КАФЕДРА ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Перший (бакалаврський) рівень

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини

Затверджую:

Зав. кафедри _____

(підпис, прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

“ ____ ” _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу здобувачу

Піунова Аліна Дмитрівна

(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема роботи "Розробка та шляхи реалізації міжнародного інвестиційного проекту «Відкриття стоматологічної клініки у Білорусі»"

2. Керівник роботи Лимонова Ельвіна Миколаївна, доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджені наказом від " ____ " _____ 20__ р., № ____

3. Термін здачі здобувачем закінченої роботи 1 червня 2020 р

4. Цільова установка та вихідні дані до роботи розробка міжнародного інвестиційного проекту щодо створення підприємства з надання стоматологічних послуг.

5. Зміст роботи (перелік питань, які належить розробити):

1) економіка білорусі: сучасний стан, тенденції розвитку та основні проблеми; 2) зовнішня економічна діяльність білорусі: міжнародний рух товарів та капіталу; 3) розробка міжнародного інвестиційного проекту щодо створення підприємства з надання стоматологічних послуг

6. Консультанти розділів роботи:

Розділ	Консультант (прізвище, ініціали, посада)	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	Лимонова Е.М., доцент		
Розділ 2	Лимонова Е.М., доцент		
Розділ 3	Лимонова Е.М., доцент		

7. Дата видачі завдання

8. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1.	Визначення теми роботи та узгодження її з керівником	15.03.2020	
2.	Розробка плану роботи та узгодження його керівником	20.03.2020	
3.	Підготовка першого розділу	01.04.2020	
4.	Підготовка другого розділу	15.04.2020	
5.	Підготовка третього розділу	15.05.2020	
6.	Подача завершеної роботи	01.06.2020	
7.	Попередній захист роботи	16.06.2020	
8.	Захист роботи	25.06.2020	

Здобувач

підпис

Піскун О.Г.

прізвище, ініціали

Керівник кваліфікаційної роботи Лимонова Е.М.

підпис

прізвище, ініціали

АНОТАЦІЯ

Піунова А.Д. Розробка та шляхи реалізації міжнародного інвестиційного проекту «Відкриття стоматологічної клініки у Білорусі».

Республіка Білорусь – експортно орієнтована держава з розвиненою промисловістю, сектором послуг і сільським господарством. Білорусь дотримується моделі соціально орієнтованої ринкової економіки, яка довела свою спроможність і ефективність. Протягом останніх 10 років ВВП Республіки Білорусь розвивається з щорічним приростом по відношенню до попереднього року. Серйозним фактором уповільнення соціально-економічного розвитку республіки є зростання питомої ваги валового зовнішнього боргу у ВВП. Одним з перспективних напрямків сфери послуг в Республіці Білорусь є надання медичних послуг. У Республіці Білорусь система охорони здоров'я фінансується за рахунок держави, витрати держави на охорону здоров'я зростають, тому виникає необхідність у збільшенні експорту медичних послуг як додаткового джерела фінансування національної системи охорони здоров'я. В роботі обґрунтовано особливості проекту створення стоматологічної клініки, основним призначенням клініки є амбулаторне лікувально-профілактичне обслуговування населення. Наведені розрахунки потреб в інвестиційних ресурсах, обґрунтовано організаційно-правову форму створюваного підприємства, а також проведено розрахунки основних показників, які дали змогу оцінити інвестиційні привабливість запропонованого проекту.

Ключові слова: ринок послуг, інвестиційний клімат Білорусі, термін окупності інвестиційного проекту.

SUMMARY

Piunova A.D. Development and implementation of the international investment project «Opening of a dental clinic in Belarus».

The Republic of Belarus is an export-oriented country with a developed industry, service sector and agriculture. Belarus adheres to the model of a socially oriented market economy, which has proven its capacity and efficiency. Over the past 10 years, the GDP of the Republic of Belarus has been growing at an annual rate compared to the previous year. A serious factor in the slowdown in the socio-economic development of the republic is the growth of the share of gross external debt in GDP. One of the promising areas of services in the Republic of Belarus is the provision of medical services. In the Republic of Belarus, the health care system is financed by the state, government spending on health care is growing, so there is a need to increase exports of medical services as an additional source of funding for the national health care system. The paper substantiates the features of the project of creating a dental clinic, the main purpose of the clinic is outpatient treatment and prevention services. Calculations of needs in investment resources are given, the organizational and legal form of the created enterprise is substantiated, and also calculations of the basic indicators which have allowed to estimate investment attractiveness of the offered project are carried out.

Key words: services market, investment climate in Belarus, payback period of the investment project.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ЕКОНОМІКА БІЛОРУСІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ.....	8
1.1. Загальна характеристика розвитку білоруської економіки за останні 10 років	8
1.2. Структурні зміни в економіці за роки перебування у ЄАЕС.....	14
1.3. Ринок праці Білорусі та її участь у міжнародних міграційних процесах.....	23
РОЗДІЛ 2 ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІЛОРУСІ: МІЖНАРОДНИЙ РУХ ТОВАРІВ ТА КАПІТАЛУ.....	31
2.1. Експортно-імпортна діяльність Білорусі.....	31
2.2. Масштаби та основні напрямки прямого закордонного інвестування у Білорусь.....	40
2.3. Оцінка інвестиційного клімату Білорусі та ступені його привабливості для українських інвесторів	46
РОЗДІЛ 3 РОЗРОБКА МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ ЩОДО СТВОРЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА З НАДАННЯ СТОМАТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ.....	50
3.1. Аналіз ринку стоматологічних послуг у Білоруському місті.....	50
3.2. Обґрунтування інвестиційного проекту щодо створення стоматологічної клініки, оцінка потреби у інвестиційних ресурсах та визначення джерел їх залучення.....	57
3.3. Розрахунок очікуваних доходів та оцінка економічної привабливості інвестиційного проекту	67
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується зростанням активності інвестицій. Різноманітність інструментів та операцій на фінансово-інвестиційних ринках дозволяє реалізувати широкий спектр стратегій розміщення пасивів та вкладення коштів незалежно від країни походження. Динамічність розвитку іноземних інвестицій пояснюється їх прибутковістю, високою ефективністю та достатньою мобільністю й ліквідністю. Обсяги іноземного інвестування вже давно перевищують обсяги міжнародної торгівлі, вони виступили якісно новим механізмом розвитку світового господарства в цілому та окремих країн зокрема. Іноземні інвестиції відіграють значну роль в економічному розвитку будь-якої держави незалежно від рівня її економічного розвитку. Економічна природа інвестицій складається в опосередкуванні відносин, що виникають між учасниками інвестиційного процесу з приводу формування і використання інвестиційних ресурсів у проекти в процесі їхньої реалізації з метою розширення і вдосконалення виробництва. Тому інвестиції у проекти в процесі їхньої реалізації як економічна категорія виконують ряд важливих функцій, без яких неможливий розвиток економіки. Вони зумовлюють зростання економіки, підвищують її виробничий потенціал. Саме від ефективного позиціонування області залежать перспективи реалізації потужних інвестиційних проектів та залучення інвестиційних ресурсів. Іноземні інвестиції відіграють важливу роль в економічному розвитку країни: з одного боку - це додатково залучений капітал, а з іншого - це надходження в державу нових технологій.

Залучення інвестицій безпосередньо пов'язане з інвестиційною привабливістю об'єкта інвестування. В свою чергу, оцінка інвестиційної привабливості потенційного об'єкта інвестування є першим кроком під час прийняття інвестиційного рішення. При цьому можливість залучення інвестицій залежить від розуміння та урахування всіх сторін проекту, від можливості побачити об'єкт інвестування з позиції інвестора та оцінити його інвестиційну

привабливість. Кожен регіон країни зацікавлений в підвищенні рівня інвестиційної привабливості, адже кожен суб'єкт господарювання прагне розвивати своє виробництво, підвищувати свою конкурентоспроможність, освоювати нові ринки.

Аналізу та оцінюванню інвестиційної привабливості присвятили свої наукові праці такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені: І. Бланк, С. Буткевич, В. Вітлінський, Н. Гапак, В. Гомельська, Т. Васильєва, Н. Винниченко, Л. Гриценко, А.Данилов, Б. Данилишин, М. Долішній, Л. Дядечко, В. Захожай, М. Кіт, Н. Макарій, Я. Задорожна, Т. Кулінич, В. Кузьменко, О. Онищенко, В. Стеченко, Н. Ткаленко, С. Слава, І. Хмарська, Т. Чернявська, Н. Яблонська, та інші.

Об'єктом дослідження роботи є процес міжнародного інвестування.

Предметом дослідження є методичні та організаційні відносини міжнародних інвестиційних проектів.

Мета роботи – комплексний аналіз, розробка та шляхи реалізації міжнародного інвестиційного проекту "Відкриття стоматологічної клініки" у Білорусі.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких завдань:

1. Навести загальну характеристику розвитку білоруської економіки за останні 10 років;
2. Розглянути структурні зміни в економіці за роки перебування у ЄАЕС;
3. Виявити особливості ринку праці Білорусі та її участь у міжнародних міграційних процесах;
4. Здійснити аналіз експортно-імпоротної діяльності Білорусі;
5. Проаналізувати масштаби та основні напрямки прямого закордонного інвестування у Білорусь;
6. Здійснити оцінку інвестиційного клімату Білорусі та ступені його привабливості для українських інвесторів;
7. Проаналізувати ринок стоматологічних послуг у Білоруському місті;

8. Обґрунтувати інвестиційний проект щодо створення стоматологічної клініки, оцінка потреби у інвестиційних ресурсах та визначення джерел їх залучення;

9. Здійснити розрахунок очікуваних доходів та оцінка економічної привабливості інвестиційного проекту.

Методи дослідження. Обґрунтованість результатів дослідження підтверджується використанням у роботі основних методів наукового пізнання, що дало можливість реалізувати концептуальну єдність дослідження. Так, для вирішення поставлених завдань було використано такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: єдність логічного та історичного (розкриття сутності категорій процесу залучення іноземних інвестицій); структурного аналізу та синтезу (визначення ключових показників інвестиційної діяльності; ринку праці Білорусі та її участь у міжнародних міграційних процесах; масштабів та основних напрямків прямого закордонного інвестування у Білорусь); класифікації (при дослідженні економічного стану розвитку Республіки Білорусь, для визначення пріоритетних галузей інвестування та експортно-імпоротної діяльності Білорусі); статистичного та порівняльного аналізу (виявлення особливостей інвестиційної привабливості).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, дані Національного статистичного комітету Республіки Білорусь, іноземних статистичних центрів, матеріали вітчизняних та іноземних науковців у статтях, монографіях та Інтернет-виданнях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у системному вирішенні важливої науково-практичної проблеми – обґрунтування теоретичних, методологічних та методичних засад реалізації міжнародного інвестиційного проекту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення і висновки мають практичну цінність для формування науково обґрунтованої структурної політики та вдосконалення процесу реалізації міжнародного інвестиційного проекту.

Робота складається з вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ЕКОНОМІКА БІЛОРУСІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ

1.1. Загальна характеристика розвитку білоруської економіки за останні 10 років

За роки незалежності Республіка Білорусь відбулася як суверенна держава з ефективно функціонуючими інститутами влади, стійкою суспільно-політичною системою. Країна не має територіальних розбіжностей і конфліктів ні з одним із сусідів, зберігаються міжнаціональний і міжконфесійний мир і злагода. Час підтверджує правильність обраного курсу на еволюційні перетворення: Білорусь не тільки зберегла, а й наростила свій потенціал, спираючись в першу чергу на власні інтелектуальні та виробничі ресурси при максимальному використанні всіх можливих зовнішніх джерел для розвитку. Республіка Білорусь – експортно орієнтована держава з розвиненою промисловістю, сектором послуг і сільським господарством. Білорусь дотримується моделі соціально орієнтованої ринкової економіки, яка довела свою спроможність і ефективність.

У період сучасної історії економіка республіки Білорусь піддавалася внутрішнім і зовнішнім шокам у вигляді постійних струсів курсу національної валюти, високих темпів інфляції, зберігала сильну залежність від стану справ в російській економіці. Всі ці фактори посилювали інфляційні очікування населення, сприяли доларизації економіки, негативним чином впливали на інвестиційний клімат країни. Одним з найважливіших макроекономічних показників є ВВП, який відображає загальну ринкову вартість всіх кінцевих товарів і послуг, вироблених на території країни протягом року. Кожна країна розраховує цей показник, тим самим підраховуючи місце, займане в рейтингу найбільш економічно успішних країн. Протягом останніх 10 років ВВП

Республіки Білорусь розвивається з щорічним приростом по відношенню до попереднього року. З 2000 по 2008 року спостерігається зростання ВВП, пов'язаного виконанням програми з реформування економіки. Динаміка даного показника відображена в табл. 1.1 та рис. 1.1.

Таблиця 1.1

Основні макроекономічні показники Республіки Білорусь за 2008-2018 рр.
(у % до попереднього року)

Показник	Рік										
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Валовий внутрішній продукт	110,2	100,2	107,7	105,5	101,7	101,0	101,7	96,2	97,5	102,5	103,0
Продукція промисловості	111	97	112	109	106	95	102	93,4	99,6	106,1	105,7
Продукція сільського господарства	109	101	103	107	106	96	103	97,5	103,3	104,2	96,6
Інвестиції в основний капітал	124	105	116	118	88	109	94	81,2	82,6	105,1	106,0
Перевезення вантажів	111	97	114	106	99	98	99,97	93	96	108	105
Оборот роздрібної торгівлі	120	104	116	109	114	118	106	99	96	104	108
Індекси цін виробників пром. продукції	115	114	114	171	176	114	113	116,8	112,0	109,8	106,8
Індекси споживчих цін	115	113	108	153	159	118	118	113,5	111,8	106,0	104,9
Експорт до країн СНД	128	65	145	143	116	97	93	66,7	103,2	119,0	107,0
Експорт в інші країни	142	66	98	179	106	64	106	84,2	70,7	132,5	127,7
Імпорт з країн СНД	137	70	112	137	105	84	97	75,8	90,1	127,3	115,3
Імпорт з інших країн	139	77	139	123	95	109	92	73,4	92,4	119,0	107,2

Джерело: побудовано за даними [51]

Винятком є тільки 2015-2016 рр. кризові роки, на результати яких в тому числі вплинули коливання курсу білоруського рубля. У 2009 році відбувся різкий спад через світову економічну кризу, подолання якого в наступних роках дозволили забезпечити стабільне зростання ВВП.

Рис. 1.1. Основні макроекономічні показники Республіки Білорусь за 2008-2018 рр. (у % до попереднього року)

Джерело: побудовано за даними [51]

Однак у 2014-2016 рр. спостерігалось зниження зростання ВВП, що говорить про наявність певних проблем, що перешкоджають економічному зростанню в Республіці Білорусі, основними з яких в умовах глобалізації є: низька конкурентоспроможність національної економіки, відсталість економіки від НТП і застосування старих технологій у виробництві, несприятливий інвестиційний клімат, відсутність можливостей і сприятливих умов для ведення малого бізнесу, високий ступінь зносу основного капіталу, перевищення обсягу імпорту над експортом товарів і послуг, відтік кваліфікованих кадрів за кордон [63].

Валовий внутрішній продукт на душу населення за паритетом купівельної спроможності в Республіці виріс з 16,9 тис.доларів США в 2010 році до 19,8 тис. доларів США в 2018 році [15].

Економіка Білорусії має високий ступінь відкритості – частка експорту товарів і послуг у ВВП перевищує 60 %. За даними Національного банку, за останні 10 років вартість експорту не завжди компенсувала витрати з імпорту (табл. 1.2). Так, в 2008-2018 рр. склалося негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу. У 2018 р. профіцит зовнішньої торгівлі країни склав близько 4534 млн дол.

Таблиця 1.2

Динаміка найважливіших макропоказників Республіки Білорусь за період 2008-2018 рр.

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	2017 р.	2018 р.
Експорт товарів і послуг, млн дол.	32571	21304	25284	41419	46060	37203	36081	26660	23538	29240	33907
Ставлення до ВВП, %	53,57	43,30	44,44	68,00	70,31	49,41	45,91	46,90	48,92	53,76	56,80
Імпорт товарів і послуг, млн дол.	39381	28569	34884	45759	46404	43023	40502	30292	27610	34235	38441
Ставлення до ВВП, %	64,77	58,07	61,31	75,12	70,83	57,14	51,54	53,29	57,38	62,94	64,39
Сальдо товарів і послуг, млн дол.	-6810	-7265	-9600	-4340	-344	-5820	-4421	-3632	-4072	-4995	-4534
Ставлення до ВВП, %	-11,20	-14,77	-16,87	-7,13	-0,53	-7,73	-5,63	-6,39	-8,46	-9,18	-7,59
Валовий зовнішній борг, млн дол.	15200	22100	28403	34023	33766	39621	40024	38259	37517	39778	39289
Ставлення до ВВП, %	25,00	44,92	49,92	55,86	51,54	52,62	50,93	67,31	77,98	73,13	65,81

ВВП, млн дол.	60800	49200	56897	60912	65513	75292	78590	56842	48114	54390	59700
---------------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Джерело: побудовано за даними [17]

Іншим базовим показником є зовнішній борг країни, який, за визначенням МВФ, являє собою обсяг непогашених поточних зобов'язань у вигляді основної суми і відсотків, прийнятих резидентами однієї країни по відношенню до нерезидентів, а також зобов'язання резидентів країни до нерезидентів, що підлягають погашенню в певний час у майбутньому.

Зовнішній борг країни включає в себе державний і приватний борг (борг державного і приватного сектора). Зовнішній борг, з одного боку, сприяє збільшенню фінансових ресурсів країн, з іншого – збільшує фінансові ризики економічної кризи. Величина сумарного зовнішнього боргу і простроченої заборгованості істотно впливає на рейтинг країни на міжнародному кредитному ринку. Чим нижче кредитний рейтинг країни або її резидентів, тим жорсткіше умови надання нових кредитів. Країнам, які мають високий рівень простроченої заборгованості, фактично закритий доступ на мирові кредитні ринки. Для них єдиним джерелом зовнішніх запозичень стають ресурси МВФ і Група Світового банку. Серйозним фактором уповільнення соціально-економічного розвитку республіки є зростання питомої ваги валового зовнішнього боргу у ВВП. Його абсолютна величина коливається і має тенденцію до збільшення з 2008 р. зі значенням 25% до 2016 р. до 77,98%. ВВП в 2018 р. в порівнянні з 2008 р. в доларовому вираженні знизився на 1,8% [7, с. 189; 71].

З точки зору обслуговування зовнішнього боргу, Білорусь сьогодні витрачає близько 10% від ВВП, що відповідає пороговому значенню індикатора економічної безпеки. Пік виплат з обслуговування зовнішнього боргу припав на 2015 рік-понад 14,5% від ВВП було виплачено на обслуговування боргу. Крім того, частина боргу рефінансується за рахунок залучення додаткових кредитних коштів, що тягне за собою подальше збільшення витрат на обслуговування боргу в довгостроковому період. Таким чином, відношення зовнішнього боргу до ВВП Білорусі зросло в порівнянні з 2008 р. і становить понад 65,81% в 2018 р. дана тенденція свідчить про те, що протягом останніх років країна залучає запозичення в основному для того, щоб розрахуватися за платежами за взяті раніше зарубіжні

кредити [14]. Тобто йде перекредитування зовнішнього боргу і використання знову залучених коштів на поточне споживання. За оцінками експертів, використання даного ресурсу ефективно тільки при створенні на залучені кошти нових, високоефективних, технологічних, рентабельних виробництв, які в перспективі зможуть згенерувати прибуток, достатній для власного розвитку і розрахунку по зовнішній заборгованості.

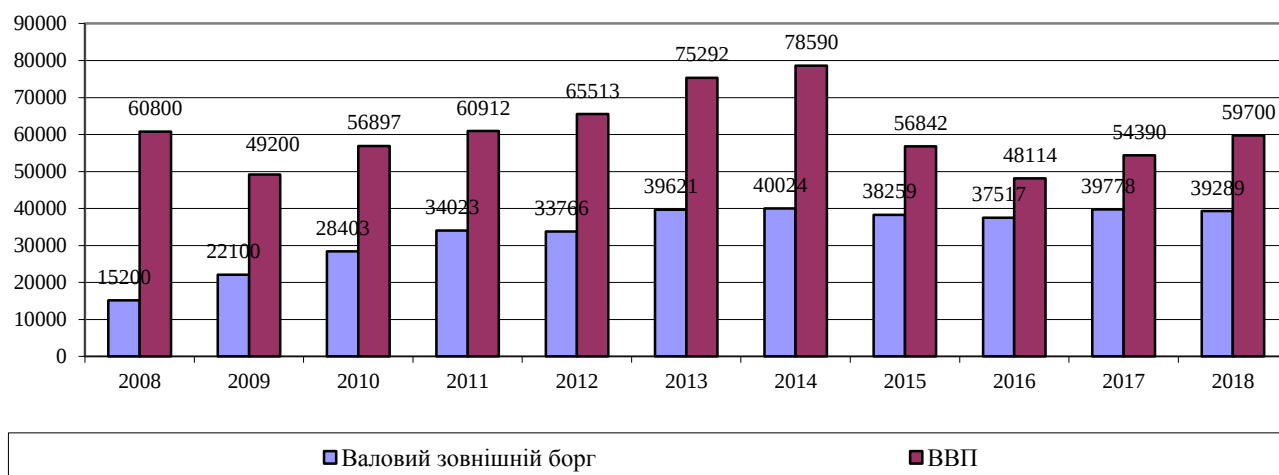

Рис. 1.2. Динаміка ВВП та зовнішнього боргу Республіки Білорусь за період 2008-2018 рр., млн. дол. США

Джерело: побудовано за даними [17]

У Білорусі склалася ситуація, коли обслуговування зовнішнього боргу лягає важким тягарем не тільки на державний бюджет, а й відволікає з корпоративного сектора значні валютні кошти, які могли б піти на розвиток підприємств. Щорічна сума виплат по ньому становить близько 3,5-4 млрд дол [52]. Зіставляючи темп зростання ВВП Республіки Білорусь і темпи зростання її зовнішнього боргу, можна стверджувати про високу кореляцію між двома цими показниками.

З 2000 по 2006 рік темпи інфляції в Білорусії знижувалися. У 2007-2008 роках відбулося їх зростання, в 2009 році – знову зниження, в 2011 році – різке зростання. У 2012 році інфляція стабілізувалася на позначці 21 %. З 2011 року Білорусія деякий час була одним зі світових лідерів за темпами інфляції (108,7% в 2011 році), випереджаючи за цим показником всі країни Європи та Азії. Згідно з офіційним прогнозом керівництва республіки, в 2012 і 2013 роках інфляція не повинна була перевищити 12% щорічно, проте вона склала 21,8% і 16,5%

відповідно. За офіційним прогнозом на 2014 рік інфляція повинна була скласти близько 11 %, але підсумковий показник склав 16,2 %. У 2017 р. інфляція склала 4,6%, а в 2018 р. – 5,6%. При цьому по ряду позицій відбулося сильне збільшення: м'ясо і птиця подорожчали на 30,6 %, медикаменти – на 26,5 %, платні послуги дошкільних установ – на 94,4 %, платні медичні послуги – на 32,6 % [13, с. 142].

До основних галузей економіки Білорусі відносяться промисловість, Сільське господарство, будівництво, торгівля, транспортна діяльність, інформація і зв'язок. Незважаючи на обмеженість власних паливно-енергетичних ресурсів і найважливіших видів сировини, а також на зовнішні економічні шоки останніх років, Білорусь зберегла свій промисловий потенціал.

Розвиток промисловості в значній мірі визначає основні економічні тенденції в країні. Тут виробляється чверть валового внутрішнього продукту, зосереджено близько 37% всіх основних засобів Республіки, трудиться 25% від загальної чисельності зайнятих в економіці.

У світовому рейтингу країн за індексом конкурентоспроможності промисловості Білорусь займає 46 позицію, з великим відривом випереджаючи країни СНД, крім Російської Федерації. Основу промислового виробництва республіки становить обробна промисловість. На її частку в 2018 році припадало 88,6% загального обсягу виробництва продукції. Провідними галузями обробної промисловості є харчова промисловість (25,7%), виробництво нафтопродуктів (17,6%), машинобудування (16,2%), хімічне виробництво (10,5%) [12, с. 194].

Республіка Білорусь є регіональним лідером з виробництва тракторів, їх в країні виробляється близько 80% від загального обсягу виробництва країн Євразійського економічного союзу. Країна є також великим виробником сільськогосподарських машин – комбайнів, різних видів кормозбиральної техніки та агрегатів. Питома вага виробництва калійних добрив становить близько 16% або шосту частину світового виробництва.

Частка сільськогосподарського виробництва становить близько 6-7% обсягу ВВП. При цьому в сільськогосподарському секторі працює більше 8% від загальної кількості зайнятих в економіці країни. Білорусь практично повністю

забезпечує себе продовольством: імпорт становить менше 10% всього обсягу споживання [47, с. 25].

Отже, зовнішньоторговельна діяльність – найважливіший фактор соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь. Різноманітність виробленої продукції обробної промисловості визначає профіль зовнішньої торгівлі країни і забезпечує більшу частину валютних надходжень. Імпортуючи необхідні обсяги вуглеводневої сировини та інших проміжних товарів, Республіка Білорусь компенсує їх вартість валютною виручкою, насамперед від експорту товарів і послуг. Крім того, щорічні виплати на обслуговування зовнішнього боргу Республіки зростають, що виступає однією з передумов кризових явищ. У цьому зв'язку зовнішньоторговельна діяльність, а точніше її результат – сальдо, робить істотний вплив як на стабільність національної валюти і поповнення золотовалютних резервів, так і на розвиток економіки держави в цілому.

1.2. Структурні зміни в економіці за роки перебування у ЄАЕС

Економічний розвиток держав на світовій арені в значній мірі визначається рішеннями, прийнятими урядами країн, від цього в значній мірі залежить розвиток економіки, соціальної сфери, позиції країни в міжнародному співтоваристві. Створений союз є інструментом вбудовування країн-учасниць в систему світогосподарських зв'язків, поліпшення умов торгівлі та інвестицій, створення нових можливостей для сталого та інклюзивного зростання.

Після розпаду Радянського Союзу утворилися нові держави в силу об'єктивних економічних причин прагнуть знайти форми взаємного співробітництва. Євразійський економічний союз, договір про створення якого, був підписаний главами держав Білорусі, Казахстану і Росії 29 травня 2014 року успішно функціонує протягом ось уже майже шість років. Надалі до союзу приєдналися Вірменія і Киргизія. Термін, звичайно, звичайно ж, не довгий – навіть в масштабах більш ніж 20-річної історії сучасної євразійської інтеграції, проте перші результати роботи Союзу свідчать про досягнуті успіхи.

Минулий з дати підписання установчих документів період функціонування ЄАЕС важливий, оскільки саме на цьому етапі органами Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), і, перш за все, Євразійською економічною комісією (ЄЕК, комісія) був отриманий і узагальнений перший досвід реальної взаємодії п'яти євразійських держав в умовах повноцінної роботи економічного союзу. Судячи з кількості прийнятих рішень, опублікованих на правовому порталі ЄАЕС, комісія спільно з державами-членами робила і продовжує робити все можливе для досягнення головних цілей Союзу – забезпечення умов стабільного розвитку економік держав-членів в інтересах підвищення життєвого рівня населення, формування єдиного ринку товарів, послуг, капіталу і трудових ресурсів.

Створивши ЄАЕС, його учасники отримали ринок п'яти держав з населенням 183,4 млн осіб, що функціонує за зрозумілими партнерам Республіки Білорусь нормам і правилам Світової організації торгівлі. Сумарний ВВП ЄАЕС (за обмінним курсом) становить близько 1,5 трлн дол. США. Відображенням досягнутих успіхів служать відносно високі темпи економічного зростання [45, с. 138].

Євразійська економічна інтеграція стала реальним драйвером економічного зростання і дозволяє мінімізувати наслідки глобальної економічної кризи. З метою підтримки темпів зростання промисловості в ЄАЕС сформовані євразійські технологічні платформи, завданням яких є забезпечення системної роботи з акумулювання передових національних і світових досягнень науково-технічного розвитку, мобілізації наукового потенціалу держав-членів для вирішення прикладних завдань з розробки інноваційних продуктів і технологій, а також їх впровадження в промислове виробництво. В рамках ЄЕК сформовано 14 промислових платформ і схвалено понад 100 проектів, за якими ведеться робота. Їх реалізація сприяє вирішенню нагальних економічних проблем.

ЄАЕС був створений з метою формування єдиного ринку товарів, послуг, капіталу і трудових ресурсів, тобто іншими словами, для забезпечення пересування "чотирьох свобод" в рамках Союзу. Що стосується свободи пересування товарів, варто відзначити, що в торгівлі товарами в рамках ЄАЕС

вже зараз немає практично ніяких бар'єрів: немає митних зборів і митного контролю на внутрішніх кордонах; діє єдиний митний тариф і єдині митні правила; залишилося всього лише кілька чутливих сфер, де національне регулювання існує досі (алкоголь, тютюн, електроенергія, нафта і нафтопродукти). Завершилося створення спільного ринку лікарських засобів та медичних виробів. ЄЕК також працює над формуванням спільного ринку електроенергії, загальних ринків нафти, газу і нафтопродуктів до 2025 року. Прийняті відповідні концепції формування спільних ринків нафти і газу [21, с. 2].

Зусилля, що вживаються ЄЕК спільно з національними урядами, з формування єдиного ринку, зняття бар'єрів і обмежень, формування ефективного законодавства підвищують міжнародну конкурентоспроможність держав. Так, за останніми даними рейтингу "Doing Business 2017" (рейтинг сприятливості умов ведення бізнесу), Вірменія, яка була в 2016 році на 43-му місці, піднялася в 2018 році на 41-е місце. Білорусь з 57-го на 37-е, Казахстан з 51-го на 28-е, Киргизстан займає 70 – е, а Росія-31-е місце [62, с. 80].

Євразійський економічний союз спочатку створювався, перш за все, як митний, тому головний показник участі держави в його діяльності – зростання обсягів взаємної (внутрішньосоюзової) торгівлі.

Таблиця 1.3

Обсяги взаємної торгівлі країн ЄАЕС (У млн дол.)

Країна ЄАЕС	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2018/2013 рр.	
							абсол., +/-	відносн., %
Всього, в тому числі	69249	61183	45616	42960	54698	59700	-9549	-13,79
Вірменія	351	324	256	394	557	689	338	96,30
Білорусь	17839	16179	11008	11385	13651	13892	-3947	-22,13
Казахстан	6611	7155	5120	3930	5263	5900	-711	-10,75
Киргизстан	543	638	410	447	542	568	25	4,60
Росія	43906	36888	28821	26804	34686	38680	-5226	-11,90

Джерело: побудовано за даними [29]

В результаті реалізації спільно прийнятих документів з регулювання зовнішньоторговельних процедур країни-члени ЄАЕС зуміли створити національні механізми "єдиного вікна", що дозволяє досягти спрощення реалізації контрактів міжнародної торгівлі. Цей механізм дозволить досягти однаковості в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності держав-членів інтеграційного об'єднання.

З 2018 р.набув чинності Митний кодекс ЄАЕС. Розроблений спільно з діловим товариством, кодекс включив в себе майже 70% пропозицій та ініціатив, що надійшли. Один з основних посилів документа-перехід на електронний документообіг. Тепер при наявності електронного цифрового підпису більшість операцій можна буде здійснювати через Інтернет, взаємодіючи безпосередньо з інформаційною системою митного органу. В результаті, час реєстрації декларації скоротився вдвічі, час випуску товарів – у шість разів [20, с. 5].

Економічне співробітництво країн-учасниць ЄАЕС ґрунтується на розробці та реалізації різних багатосторонніх проектів, що мають високу важливість. Напрями взаємодії визначаються створеними органами та рішеннями міжурядових комісій. В рамках прийнятих рішень розробляються і виконуються багатосторонні та двосторонні договори виробничого характеру. Є перспективи співпраці країн ЄАЕС у сфері оборонної промисловості, нанотехнологій, машинобудування, електротехніки та приладобудування, залученні інвестицій у виробництво будматеріалів і будівництво плавилен міді, в хімічній промисловості, в легкій промисловості, в сільському господарстві та харчовій промисловості, у виробництві ліків, у розвитку туризму.

Реалізація двосторонніх виробничих проектів носить характер підрядної кооперації, в якій беруть участь багато підприємств, число яких поступово зростає і які поступово переростають у створення консорціумів, а згодом і в спільні підприємства. Країни-учасниці прагнуть використовувати всі можливості, обумовлені договором про ЄАЕС для створення спільних підприємств [9, с. 104].

Фактор взаємних інвестицій надзвичайно важливий для кооперації економік країн ЄАЕС, що є однією з цілей договору про ЄАЕС. Росія займає перше місце за

обсягом інвестицій в країнах ЄАЕС. Слід, однак, визнати, що в тому числі через санкції і коливання цін на енергоресурси істотного збільшення темпу зростання взаємних інвестицій між державами-членами ЄАЕС поки не відбулося. Але незважаючи на факт скорочення економік країн Євразійського економічного союзу (ЄАЕС) в 2016 році, взаємні капіталовкладення країн – членів ЄАЕС в 2017-2019 рр. стали рости. Після трьох років (2013-2015 роки) падіння взаємні прямі інвестиції країн ЄАЕС зросли на 15,9% – до 26,8 млрд дол. США. Такі дані містяться в доповіді, підготовленій "Центром інтеграційних досліджень (цїї) Євразійського банку розвитку "моніторинг взаємних інвестицій в країнах СНД – 2017" [34].

Цілком очікувано, що найбільшими експортерами капіталу в ЄАЕС є російські компанії – на них припадає понад 78% експорту прямих іноземних інвестицій. На другому місці Казахстан (13,5%), на третьому – Білорусь (7,8%). Вірменія і Киргизстан помітно поступилися найбільш великим економікам ЄАЕС. Головними одержувачами прямих іноземних інвестицій є Білорусь (8,6 млрд дол. до кінця 2016 р.) і Казахстан (8,2 млрд дол. до кінця 2016 р.). На сьогоднішній день Росія є великим інвестором вірменської економіки, сукупність вкладень становить 3 млрд доларів, частка російських трансфертів в сукупному обсязі приватних переказів в Республіку досягає 82,9%, оскільки саме в Росії проживає найчисленніша вірменська діаспора, складова близько 2 млн осіб, при тому що в самій Вірменії проживає 3 млн осіб [30, с. 15].

На початок 2017 року лідером з імпорту російських прямих іноземних інвестицій є Білорусь (8,5 млрд дол.). Далі йдуть Казахстан (8,2 млрд дол.), Вірменія (3,4 млрд дол.) і Киргизстан (0,9 млрд дол.). Більше половини російських інвестицій в країнах ЄАЕС припадає на паливний комплекс. Помітне місце займають вкладення в кольорову металургію, зв'язок та ІТ, фінансовий сектор.

Високі показники інвестиційної активності компаній Росії забезпечує обмежене коло компаній. На початок 2017 року на 25 найбільших російських компаній, що інвестують в країни ЄАЕС, довелося 71% всіх накопичених взаємних інвестицій в ЄАЕС, а на 25 найбільших проектів російських компаній –

близько 61% всіх накопичених взаємних прямих інвестицій в ЄАЕС. Поглиблення євразійської інтеграції в ЄАЕС і створення спільних галузевих ринків поступово змінюватимуть картину корпоративної взаємодії. Поки ж переваги ЄАЕС використовують в основному великі компанії-інвестори. Для великого бізнесу транскордонні бар'єри менш болючі: ресурси компаній дозволяють ефективно їх долати. Середній бізнес поки за кордон не йде. Це пов'язано з тим, що компанії середнього ешелону більш обмежені як в грошових коштах, так і в адміністративному ресурсі. Єдиний ринок надає їм більш широкий спектр можливостей для вибудовування ланцюжків доданої вартості і масштабування своєї бізнес-активності.

Безсумнівною перевагою взаємної торгівлі Росії, Казахстану і Білорусії є те, що вона більш диверсифікована, ніж торгівля з третіми країнами, в які експортуються в основному мінеральні продукти, а імпортуються – машини, обладнання та транспортні засоби. В результаті мінеральні продукти становлять лише третину торгівлі між країнами-учасниками мс. Одночасно з цим більшу частину взаємної торгівлі займають машини, обладнання та транспортні засоби, і явно простежується тенденція до підвищення їх частки у взаємній торгівлі в міру розвитку економічної інтеграції країн: в 2010 р. їх частка у взаємній торгівлі була на 5% менше, ніж в 2013 р. В якості позитивного ефекту інтеграції слід відзначити зростання зовнішньоторговельного обороту послуг між Росією, Білорусією і Казахстаном: він з 2010 по 2013 рр. щорічно зростав в середньому на 19,3% і в 2013 р. склав 14,3 млрд дол. При цьому не завжди виграють найбільші країни-учасниці [39, с. 267].

Специфічною рисою досягнень, поставлених у нормативних документах завдань є їх рекомендаційний, а не директивний характер, необов'язковість для підприємницьких структур. Державні структури розробляють нормативні документи, але для їх виконання бажана розробка додаткових інструментів.

При цьому, оскільки Державні підприємства приватизовані, то держава не приймає і не реалізує міждержавні інвестиційні проекти. Для цього необхідна зацікавленість приватних, підприємницьких структур. Але особливих стимулів

для цього поки не розроблено. Мабуть, для таких проектів поки не прийшов час. В результаті на ділі коопераційні проекти носять характер двосторонніх ділових відносин, як правило виробничо-збутового типу [28].

У ЄАЕС формуються спеціальні механізми:

- технологічні платформи і кластери: "Євразійська Світлодіодна технологічна платформа", "Легка промисловість", "Євразійська суперкомп'ютерна технологічна платформа", та ін.
- мережа промислової кооперації та субконтрактації: єдина інформаційна система пошуку та організації замовлень, біржі субконтрактації;
- мережа трансферу технологій для просування, обміну, впровадження та комерціалізації інновацій.

Серед проблем можна визначити: неактивність структурної перебудови промисловості, нерозвиненість субконтрактації та інфраструктури, деяка безсистемність механізму регулювання промислової кооперації і субконтрактації, слабка залученість малого і середнього бізнесу в ці процеси, складність планування, узгодження і затвердження союзних програм, недостатнє впровадження і комерціалізація їх результатів, скромне фінансування та ін.

Виходячи зі світового досвіду промислового і науково-технічного співробітництва в ході інтеграції пропонується: не тільки поглиблювати промислову кооперацію, а й сприяти розвитку, структурній перебудові промисловості; розвивати позитивну інтеграцію (створювати спільну інфраструктуру для промислової кооперації та науково-технічного співробітництва, стимулювати промислову кооперацію, а не тільки усувати бар'єри); взаємно пов'язувати промислову політику ЄАЕС з освітньою, науково-технічною, регіональною.

Магістральним напрямком розвитку та поглиблення економічної інтеграції в країнах ЄЕС є розширення співпраці промислових підприємств і зокрема розвиток виробничої кооперації. Це дасть можливість провести реінжиніринг виробничих потужностей, підвищити конкурентоспроможність продукції, що випускається, розширити експорт в треті країни [11, с. 214].

Реалізація великих проектів, в яких би брали участь всі країни Євразійського економічного союзу, – один з ключових елементів стратегії розвитку Союзу. Члени союзу на приховують, що хотіли б вийти на світовий ринок з євразійськими брендами – впізнаваною, спільно випущеною продукцією і новими технологіями. Як приклад можна привести великі виробничі компанії Білорусі, такі як "Тракторний завод", МАЗ, БелАЗ, які створюють близько 30-50% комплектуючих спільно з підприємствами РФ – партнерами по кооперації. Заступник Необхідно просувати бренди в ЄАЕС і уникати протекціоністських заходів. В цілому повинна бути чесна конкурентна політика в рамках союзу, щоб компанії в тісній кооперації взаємодіяли на ринку ЄАЕС і просували спільний бренд на зовнішніх ринках [27].

В рамках Союзу реалізовано досить багато успішних проектів кооперації: Петербурзький Тракторний завод за підтримки Мінпромторгу Росії і самої ЄЕК почав виробництво автоматизованих трансмісій і планує випускати їх до 6 тис. на рік. Планується почати випуск трансмісій для тракторів, які сьогодні не виробляються в країнах ЄАЕС. В якості споживачів продукції до участі в проекті планується залучити білоруські (Мінський тракторний завод "Гомсельмаш") і казахстанські ("Агромашхолдинг") машинобудівні підприємства. Саме такі проекти створюють реальні коопераційні зв'язки, що сприяють не конкуренції, а створенню між країнами ЄАЕС технологічних ланцюжків, про які давно говорять.

Розвиток економічної інтеграції в рамках ЄАЕС стикається з з'являються "труднощами зростання", які пояснюються неоднаковим рівнем економічного розвитку і розбіжностями у виборі методів співпраці. Однак всі країни-учасниці Союзу сповнені рішучості долати виникаючі бар'єри. На нинішньому етапі усунення перешкод у взаємній торгівлі в ЄАЕС є одним з пріоритетів у діяльності ЄЕК, мета якої – забезпечити в рамках Союзу функціонування внутрішніх ринків і відповідно всіх "чотирьох свобод" без вилучень і обмежень, у тому числі бар'єрів, що звужують свободу доступу підприємців на ринки держав – членів ЄАЕС.

Відзначається виникнення конкуренції на ринку машинотехнічної продукції між окремими підприємствами країн-членів Союзу, зокрема розширюється суперництво на ринку сільгосптехніки. Зустрічається збігом номенклатури експортних товарів між російським "Ростсільмашем" і білоруським "Гомсільмашем", що випускають зернозбиральні комбайни [37, с. 120].

У зв'язку з різними рівнями економічного розвитку структура експорту та імпорту країн-членів ЄАЕС істотно різниться. Країни з відносно високим рівнем промислового розвитку – Росія, Білорусь і Казахстан поставляють на експорт і сировинні товари і у великих масштабах готову продукцію, тобто оброблені товари. Виходячи з цього, розвиток взаємної торгівлі здійснюється або в рамках міжгалузевого обміну товарами, або – внутрішньогалузевого. Видається обґрунтованим визначити специфіку зовнішньоторговельних відносин на ринках ЄАЕС [55, с. 12]. Виходячи з тенденцій розвитку кооперативних поставок в промислово розвинених державах відомо, що у них висока частка саме внутрішньогалузевої кооперації. бурхливий розвиток внутрішньогалузевої спеціалізації і кооперування обумовлює високі темпи зростання експорту у взаємній торгівлі машинами та обладнанням між Росією і Білоруссю. Тобто тут кооперація є рушійною силою розвитку взаємної торгівлі.

Але при цьому врахуємо, що для експорту Росії характерна висока частка енергоресурсів, а точніше – нафти і нафтопродуктів, а у Білорусії висока частка молочних товарів. Для коректного ведення аналізу присутності кореляції за структурою експорту необхідне ведення деяких умовних обмежень. Перш за все, з експорту всіх країн ми вилучаємо вивезення спецпродукції.

Таблиця 1.4

Динаміка зовнішньої торгівлі Росії з Білоруссю в 2010-2018 роках (млрд дол. США)

Показник	Рік											Зміна 2018/ 2008 рр.	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	абс., +/-	відн., %
Товарообіг	34,0	23,4	28,0	39,4	38,8	34,2	31,5	24,2	23,5	30,2	35,6	1,6	4,71
Експорт	10,5	6,7	18,1	24,9	25,1	20,2	19,7	15,3	14,1	18,4	12,9	2,4	22,86
Імпорт	23,5	16,7	10,0	14,5	13,7	14,0	11,2	8,9	9,4	11,8	22,6	-0,9	-3,83

Сальдо	-12,0	-10,0	-8,1	-10,4	-11,4	-6,3	-7,9	-6,5	-4,6	-6,7	-9,6	3,3	-25,58
--------	-------	-------	------	-------	-------	------	------	------	------	------	------	-----	--------

Джерело: побудовано за даними [26]

Далі, порівняння рангів товарних позицій в російському експорті в Білорусію і в імпорті цих товарів з цієї країни показує, що виявляється одна сильно виділяється позиція в експорті Росії – мінеральне паливо, відсутня в поставках з країни партнера і в експорті Білорусії – молочні продукти, що займає незначну частку в експорті Росії.

У роботі ЄАЕС з промислового співробітництва є ряд невикористаних повністю можливостей. На сьогоднішній день не до кінця відпрацьована практика взаємодії в галузі двосторонньої та багатосторонньої промислової кооперації. Не повною мірою відбувається синхронізація політики, не завжди наявне розуміння можливостей і завдань євразійської інтеграції бізнесом і владою держав, незважаючи на численні прийняті документи.

1.3. Ринок праці Білорусі та її участь у міжнародних міграційних процесах

Як свідчить світовий досвід, міграційні процеси мають неоднозначні наслідки для політичного, соціально-економічного та демографічного розвитку будь-якої держави. При виникненні масштабних міграційних потоків і посиленні їх стихійності можуть відчутно проявитися непередбачені загрози безпеці стабільного розвитку не тільки для окремої країни, але і цілих регіонів, які раніше не могли навіть усвідомлюватися за своїми наслідками в якості катастрофічних і незворотних.

Збільшення значущості міграції в політичному, економічному та демографічному розвитку суспільства визначило необхідність вироблення дієвої Державної міграційної політики та соціально-економічних механізмів ефективного регулювання міграційних процесів. Останнє не склало винятку і для Білорусі, де за роки суверенного розвитку була створена необхідна законодавча основа державної міграційної політики і реалізований ряд цільових державних програм в області міграційної та демографічної безпеки. Результатом цих зусиль

стала довготривала стабільна міграційна ситуація. З 1994 р.і по теперішній час в країні спостерігається позитивне сальдо зовнішньої міграції населення. Тільки за 2000-2017 рр. сумарний міграційний приріст населення Республіки Білорусь склав 153,9 тис.осіб. З 2013 по 2016 р позитивне сальдо зовнішньої міграції повністю заповнювало природний спад населення. Слід зазначити, що це стало можливим не тільки за рахунок стабільної міграційної ситуації, а й завдяки успішній реалізації низки національних програм у галузі демографічної безпеки [43].

Однак в останні роки міграційна ситуація в Білорусі починає набувати рис кризового стану і вимагає, незважаючи на позитивний досвід попередньої п'ятирічки, особливої уваги владних структур. Переломним у галузі міграції став 2015 рік. Статистичні дані цього року визначили початок негативних тенденцій у зовнішній міграції населення Білорусі. Так, чисельність прибулих до Республіки мігрантів зменшилася з 28,4 тис.чол. в 2015 р. до 18,9 тис. чол. (-33,5 %) в 2017 р., а чисельність вибулих, навпаки, збільшилася з 9 855 чол. в 2015 р. до 15 087 чол. в 2017 р. (+53,1%). Це призвело до того, що міграційний приріст населення в 2017 р. в порівнянні з 2015 р. знизився в 4,8 рази, склавши в 2017 р. всього 3,9 тис. чол.

В результаті обвалу основних міграційних показників різко знизився коефіцієнт компенсації природного убутку населення за рахунок позитивного сальдо міграції: в 2017 р. він склав всього 23,1%. Останнє, поряд із зростанням негативних показників природного убутку населення, стало одним з факторів зменшення загальної чисельності населення Республіки в останні роки.

В 2018-2019 роках ситуація змінилася. Так, чисельність прибулих до Республіки мігрантів в 2018 р. збільшилася до 24,6 тис.чол., а в 2019 р. до 34,8 тис. чисельність вибулих мігрантів також збільшилася: до 15,2 тис. в 2018 р. і до 20,9 тис. в 2019 р. відповідно і міграційний приріст мав тенденцію до збільшення: в 2018 р. до 9,3 тис., в 2019 р. – 13,8 тис. чоловік (рис. 1.3).

Не менш актуальною в даний час є завдання вдосконалення системи регулювання зовнішньої трудової міграції та мінімізації її негативних наслідків для ряду галузей національної економіки. У зв'язку з цим слід зазначити, що фактичні масштаби зовнішньої трудової міграції важковизначні. Так, за даними

Департаменту з громадянства та міграції Міністерства внутрішніх справ Республіки Білорусь, заснованим на обстеженнях домашніх господарств, число громадян Білорусі, які знаходяться за межами країни і здійснюють там трудову діяльність, дорівнює приблизно 300 тис.чол. щорічно [35, с. 63].

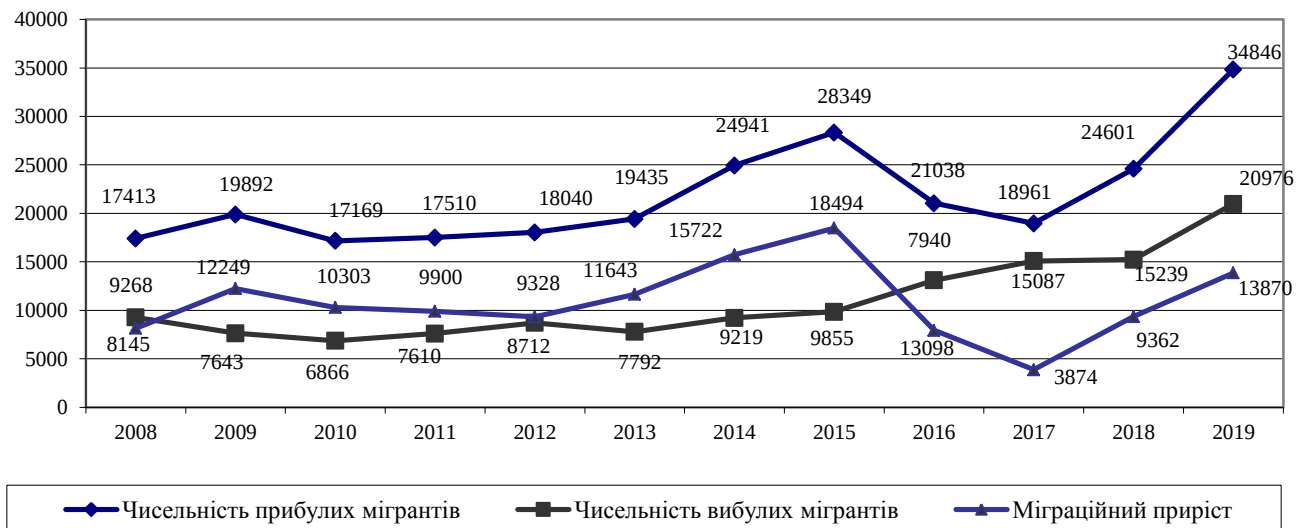

Рис. 1.3. Динаміка прибулих та вибулих мігрантів та міграційного приросту, чол.

Джерело: побудовано за даними [24]

У Республіці Білорусь, кількість іммігрантів, перевищує кількість емігрантів практично в 3 рази, тобто країна є привабливою для іноземної робочої сили. Велика частина населення, що емігрує з країни припадає на країни СНД (у 2018 році – понад 6 тис.чол.). У той же час, іммігрують до Білорусі в основному з країн СНД [49]. Аналіз даних організацій-ліцензіатів показує, що за період 2000-2018 рр. загальна кількість виїздів трудових емігрантів з Білорусі на основі договорів і контрактів склала 92,9 тис., а кількість в'їздів – 153,6 тис. За період 2000-2018 рр. щорічна чисельність виїздів трудових мігрантів з Білорусі на основі договорів і контрактів зросла на 51,5 % (у 2000 р. – 4,9 тис.; у 2018 р. – 7,4 тис.).

За період 2000-2018 рр. щорічна чисельність в'їздів трудових мігрантів до Білорусі на основі договорів і контрактів збільшилася в 13 разів (у 2000 р. – 1,8 тис.; у 2018 р. – 20,8 тис.). Причому з 2012 по 2014 р. спостерігалось різке зростання кількості в'їздів трудових іммігрантів. Так, якщо в 2012 р. чисельність в'їздів трудових іммігрантів склала 8,8 тис., то в 2014 р. – 37,8 тис. певною мірою

це пов'язано зі збільшенням числа і масштабів інвестиційних проектів, що реалізуються в Білорусі. Серед них: Білоруська АЕС; об'єкти для чемпіонату світу з хокею 2014 р.; Китайсько-Білоруський Індустріальний парк "Великий Камінь".

Однак у наступні роки спостерігалася зворотна картина: у 2018 р. порівняно з 2014 р. кількість в'їздів трудових іммігрантів до Білорусі на основі договорів і контрактів скоротилася на 17,0 тис.

У 2018 р.до Білорусі здійснено 20,8 тис. в'їздів трудових мігрантів для роботи на основі підписаних договорів і контрактів, в той час як в тому ж році було зафіксовано 7403 людино-виїзду за кордон [49]. Таким чином, в 2018 р.кількість в'їздів трудових мігрантів до Республіки Білорусь перевищила кількість виїздів громадян Білорусі за кордон для роботи на основі укладених договорів і контрактів в 2,8 рази.

За період 2008-2018 рр. найбільш привабливими для білоруських трудових мігрантів були Росія і США. Частка цих країн у загальній чисельності виїздів трудових мігрантів за період 2008-2018 рр. склала 82%. Всього за період 2000-2018 рр. в Росію було скоєно 60% від загальної кількості, в США -22%; у Великобританію – 5%; в Польщу – 3%; в Німеччину – 2%; в Молдову – 1,2%, інші країни – 6,8% (рис. 1.4).

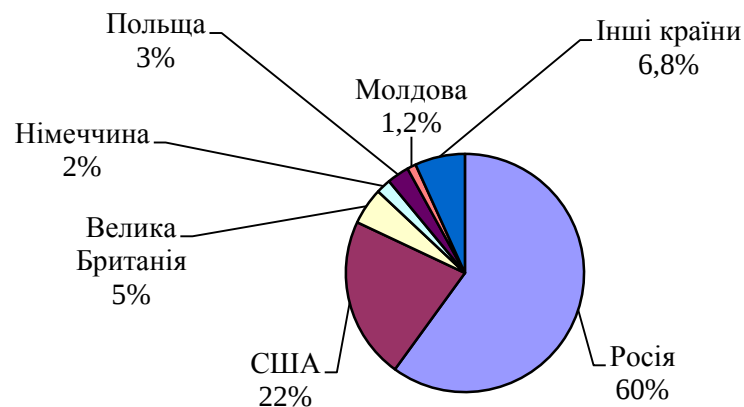

Рис. 1.4. Частка країн у загальній чисельності виїздів трудових мігрантів з Білорусі за період 2008-2018 рр., %

Джерело: побудовано за даними [25]

Основним "споживачем" білоруських трудових мігрантів є Росія. За даними Головного управління з питань міграції МВС Російської Федерації в 2018 р. чисельність громадян Республіки Білорусь, які прибули до Росії з метою роботи за наймом, склала понад 120 тис. осіб. Безсумнівно, такий масштабний щорічний відтік білоруських фахівців тільки в Росію призводить до зниження потенціалу трудових ресурсів країни і негативно впливає на формування національного ринку праці [4, с. 60; 6; 8, с. 117].

За 2008-2018 роки відбулися зміни в професійно-кваліфікаційній структурі виїздів трудових мігрантів за кордон для роботи на основі укладених договорів і контрактів в 2011-2018 рр. Якщо в 2008 р. основну частку виїздів трудових мігрантів склали виїзди кваліфікованих працівників і фахівців (26,2 %, або 1970 виїздів) та працівників сфери обслуговування, торгівлі (25,3 %, або 1904 виїзду), то в 2018 р. – представників робочих спеціальностей (73,3 %, або 9914 виїздів).

Основними країнами, з яких здійснювався в'їзд трудових мігрантів за період 2000-2018 рр., були Україна 42% від загальної чисельності, Китай 14%, Росія 9%, Литва 5%, Туреччина 5%, Узбекистан 5%, Інші країни – 20% [25].

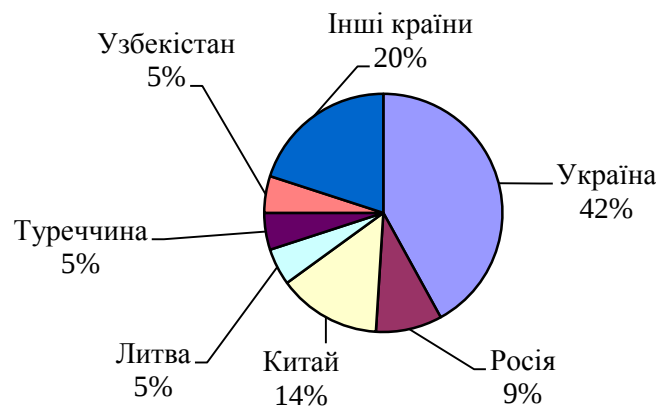

Рис. 1.5. Частка країн у загальній чисельності в'їздів трудових мігрантів до Білорусі за період 2008-2018 рр., %

Джерело: побудовано за даними [25]

У 2018 р. основними країнами, звідки здійснювався в'їзд трудових мігрантів до Білорусі, були Китай (7549, або 36,3% людино-в'їздів), Україна (4710, або 30,5

%), Росія (2140, або 10,3 %), Узбекистан (612, або 5,4 %) (рис. 1.5). Перше місце Китаю в списку країн пов'язане з реалізованими в даний час білорусько-китайськими проектами, зокрема з будівництвом китайсько-білоруського індустріального парку "Великий Камінь" [5].

За 2008-2018 рр. відбулися зміни у професійно-кваліфікаційній структурі в'їздів трудових мігрантів до Республіки Білорусь для тимчасової роботи. Якщо в 2008 р. основну частку в'їздів трудових мігрантів становили представники робочих спеціальностей (36,0 %, або 3755 людино-в'їздів) і кваліфіковані працівники і фахівці (30,9 %, або 3230 людино-в'їздів), то в 2018 р. основну частку склали представники робочих спеціальностей (55,6 %, або 9914 людино-в'їздів) [68].

Як показує аналіз, міграційна ситуація в регіонах республіки також не може бути названа оптимальною. У 2018 р міграційний приріст населення спостерігався тільки в м. Мінську (5337 чол.) і Мінській області (7037 чол.). Всі інші регіони Республіки показували негативне міграційне сальдо, що і визначило в сукупності з природним спадом скорочення чисельності їх населення.

Також відзначимо тенденцію 2019 року. Всього в 2019 році в країну для заняття трудовою діяльністю прибуло понад 20,8 тис. іноземців. Це на 4,7 тис. більше, ніж у 2018 році. За даними ДДІМ МВС найбільшу кількість прибулих до Білорусі трудових мігрантів склали росіяни-6,7 тис. або кожен третій фахівець. Майже кожен п'ятий працевлаштований-громадянин Китаю (4,3 тис.). У трійку країн за кількістю прибулих до нас на роботу іноземців увійшла Україна (3,1 тис.). В якості майданчика для працевлаштування Білорусь також вибирають громадяни Узбекистану, Казахстану, Вірменії, Азербайджану, Туреччини та Литви. Рідкісний трудовий десант - жителі Буркіна-Фасо, Камеруну, Конго, Мавританії, Уругваю, Тринідад і Тобаго. У минулому році з цих країн для роботи в Білорусь прибуло по одному фахівцеві. Понад 5,6 тис. трудящих іммігрантів мали Робочі спеціальності, понад 3 тис. осіб – кваліфіковані працівники і фахівці, понад 1,3 тис. іноземців задіяні у сфері обслуговування і торгівлі, 428 – у сільському господарстві. Понад 1,2 тисячі приїжджих займали посади керівників.

Переважна більшість мігрантів були зайняті в столиці, Гродненській і Мінській областях. Найменше працевлаштованих іноземних громадян виявилося в Могильовській області [10].

За даними моніторингу інтелектуальної міграції, проведеного Інститутом соціології НАН Білорусі, за період 1996-2013 років в середньому з Білорусі щорічно емігрували і залишалися за кордоном близько 70-60 науковців і викладачів вузів (з них 3-4 доктори наук, 20-25 кандидатів наук і 40 працівників без наукового ступеня). За останні роки середній показник щорічного відтоку вчених і викладачів вузів постійно знижується і склав за підсумками 2013 року всього 45 чол. Однак кваліфікаційний рівень інтелектуальної еміграції досить високий: майже половину наукових і науково-педагогічних працівників, які емігрували з Білорусі за період 1996-2013 років, склали фахівці вищої кваліфікації. В середньому частка докторів наук серед щорічно емігрували наукових і науково-педагогічних працівників варіюється від 3% до 10%, а частка кандидатів наук – від 25% до 50% [54].

Слід зазначити, що щорічний міграційний відтік вчених і висококваліфікованих фахівців з Білорусі становить менше 0,1% від загальної чисельності працівників, зайнятих у науковій сфері, і професорсько-викладацького складу Вищої школи. Цей показник значно нижче середніх значень щорічної "витоку умів" з країн Західної Європи [60, с. 109].

По країнах прийому інтелектуальної міграції з Білорусі лідирують Росія, Німеччина, США, Ізраїль. Необхідно відзначити, що з року в рік збільшується частка білоруських науковців і викладачів вузів, які емігрували до Росії. Це можна пояснити посиленням наступального характеру імміграційної політики Російської Федерації, а також насиченням ринку інтелектуальної праці і високим рівнем його конкуренції у високорозвинених в науковому і технологічному відношенні країнах. За даними моніторингу інтелектуальної міграції, в Білорусі за період 2008-2018 роки спостерігалася стійка тенденція до зниження щорічної чисельності емігрантів-вчених і викладачів вузів. Особливо яскраво цей процес простежується в наукових організаціях НАН Білорусі. Так, якщо в 2008 році з

наукових організацій виїхало за кордон на постійне місце проживання 12 осіб, то за три останні роки – 2015-2018 – в цілому 18 осіб [46, с. 198]. Аналіз показує, що в середньому з наукових організацій НАН Білорусі щорічно емігрували 7-8 науковців, в останні роки – 3-4 людини. Однак кваліфікаційний рівень мігрантів-вчених високий – 66 % з них склали кадри вищої кваліфікації [3, с. 74].

Республіка Білорусь являє собою малу відкриту економіку, багато в чому залежну від ситуації на зовнішніх регіональних і світовому ринках. Очевидно, що білоруській економіці необхідно адаптуватися до посилюваного процесу глобалізації світового господарства, що вимагає в свою чергу такої стратегії взаємодії, яка дозволила б поступово покращувати позиції Республіки Білорусь в міжнародному поділі праці і по можливості зменшувати наслідки несприятливого впливу зовнішніх факторів на соціально-економічний розвиток країни.

Таким чином, протягом останніх 10 років ВВП Республіки Білорусь розвивається з щорічним приростом по відношенню до попереднього року. Винятком є тільки 2015-2016 рр. кризові роки, на результати яких в тому числі вплинули коливання курсу білоруського рубля. У 2009 році відбувся різкий спад через світову економічну кризу, подолання якого в наступних роках дозволили забезпечити стабільне зростання ВВП. Серйозним фактором уповільнення соціально-економічного розвитку республіки є зростання питомої ваги валового зовнішнього боргу у ВВП.

Після розпаду Радянського Союзу утворилися нові держави в силу об'єктивних економічних причин прагнуть знайти форми взаємного співробітництва. Євразійський економічний союз, договір про створення якого, був підписаний главами держав Білорусі, Казахстану і Росії 29 травня 2014 року успішно функціонує протягом ось уже майже шість років.

За період 2000-2018 рр. щорічна чисельність виїздів трудових мігрантів з Білорусі на основі договорів і контрактів зросла на 51,5 % (у 2000 р. – 4,9 тис.; у 2018 р. – 7,4 тис.). За період 2000-2018 рр. щорічна чисельність в'їздів трудових мігрантів до Білорусі на основі договорів і контрактів збільшилася в 13 разів (у

2000 р. – 1,8 тис.; у 2018 р. – 20,8 тис.). Причому з 2012 по 2014 р. спостерігалось різке зростання кількості в'їздів трудових іммігрантів.

РОЗДІЛ 2

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІЛОРУСІ: МІЖНАРОДНИЙ РУХ ТОВАРІВ ТА КАПІТАЛУ

2.1. Експортно-імпортна діяльність Білорусі

Зовнішньоторговельна діяльність – найважливіший фактор соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь. Велика частина товарообігу Білорусії припадає на країни СНД. У 2008 році експорт з Білорусії склав 32571 млн дол. Основні покупці – Росія 32,2%, Нідерланди 16,9%, Україна 8,5 %. Імпорт до Білорусі склав у 2008 році 39,2 млрд дол. Основні постачальники – Росія 59,8 %, Німеччина 7,1%, Україна 5,4%. Експорт збільшився на 35,5% в порівнянні з попереднім роком, імпорт виріс й склав 39381 млн. дол. США). Обсяг зовнішньої торгівлі склав 72 млрд 385 млн доларів (на 36,7 % більше).

Таблиця 2.1

Динаміка зовнішньоторговельної діяльності Республіки Білорусь у 2008-
2018 рр., млн. дол. США

Показник	Рік											Зміна 2018/2008 рр.	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	абс., +/-	відн., %
Загальний товарообіг	71952	49873	60168	87178	92464	80226	76583	56952	51148	63475	72348	396	0,55
експорт	32571	21304	25284	41419	46060	37203	36081	26660	23538	29240	33907	1336	4,10
імпорт	39381	28569	34884	45759	46404	43023	40502	30292	27610	34235	38441	-940	-2,39
сальдо	-6810	-7265	-9600	-4340	-344	-5820	-4421	-3632	-4072	-4995	-4534	2276	-33,42
з країнами СНД	40317	27540	34172	48470	53834	48224	45295	32419	31194	38564	43062	2745	6,81
експорт	14360	9316	13636	20375	23693	23015	21108	14076	14648	17493	18762	4402	30,65
імпорт	25957	18224	20536	28095	30141	25209	24187	18343	16546	21071	24300	-1657	-6,38
сальдо	-11597	-8908	-6900	-7720	-6448	-2194	-3079	-4267	-1898	-3578	-5538	6059	-52,25
з країнами поза СНД	31635	22333	25996	38708	38630	32002	31288	24533	19954	24911	29286	-2349	-7,43
експорт	18211	11988	11648	21044	22367	14188	14973	12584	8890	11747	15145	-3066	-16,84
імпорт	13424	10345	14348	17664	16263	17814	16315	11949	11064	13164	14141	717	5,34

Джерело: побудовано за даними [53]

Збільшення загального товарообігу у 2018 р. у порівнянні з 2008 р. склала 396 млн. дол. США, або 055%. Найбільше значення товарообіг спостерігався у 2012 р. – 92464 млн. дол. США, найменше – 49873 млн. дол. США у 2009 р.

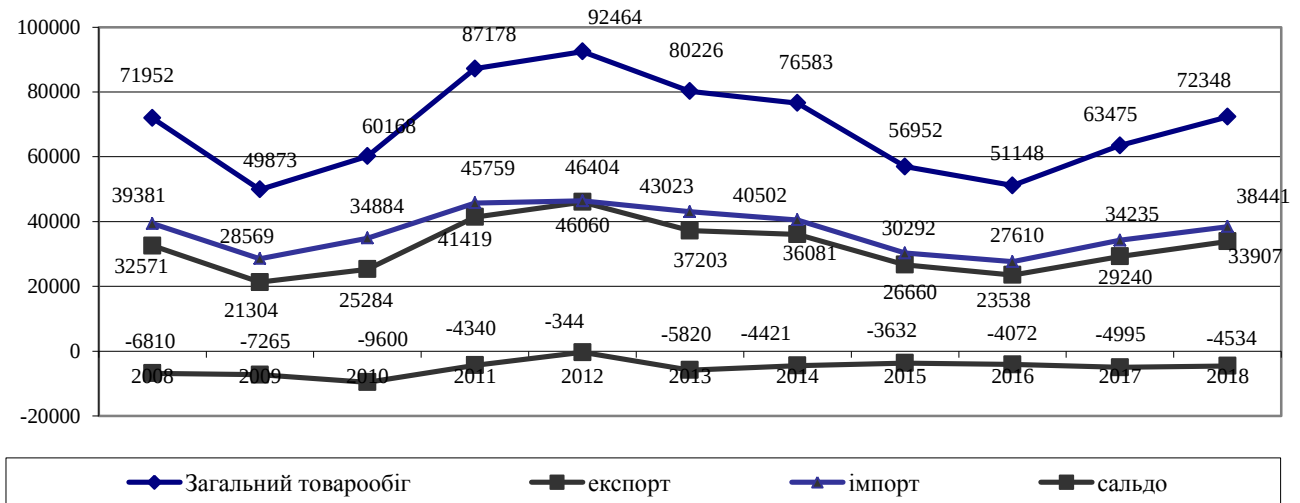

Рис. 2.1. Динаміка зовнішньоторговельної діяльності Республіки Білорусь у 2008-2018 рр., млн. дол. США

Джерело: побудовано за даними Нац. статистичного комітету Республіки Білорусь

У 2008 р. сальдо у торгівлі з країнами СНД склалося негативне в розмірі 11 млрд. 647,4 млн. доларів. Експорт зріс і досяг 14360 млн доларів, імпорт – 25957 млн. дол. США. Обсяг зовнішньої торгівлі за 2008 рік склав 40317 млн доларів, у тому числі зовнішньоторговельний оборот з Росією збільшився на 31,1 % до 34 млрд. 188,9 млн доларів. Експорт зріс на 19,2 % (10585,1 млн.), імпорт – на 37,2 % (23 млрд. 603,8 млн.). Сальдо в торгівлі з РФ склалося негативне в розмірі 13 млрд. 18,7 млн дол.

Збільшення загального товарообігу з країнами СНД у 2018 р. у порівнянні з 2008 р. склала 2745 млн. дол. США, або 6,81%.

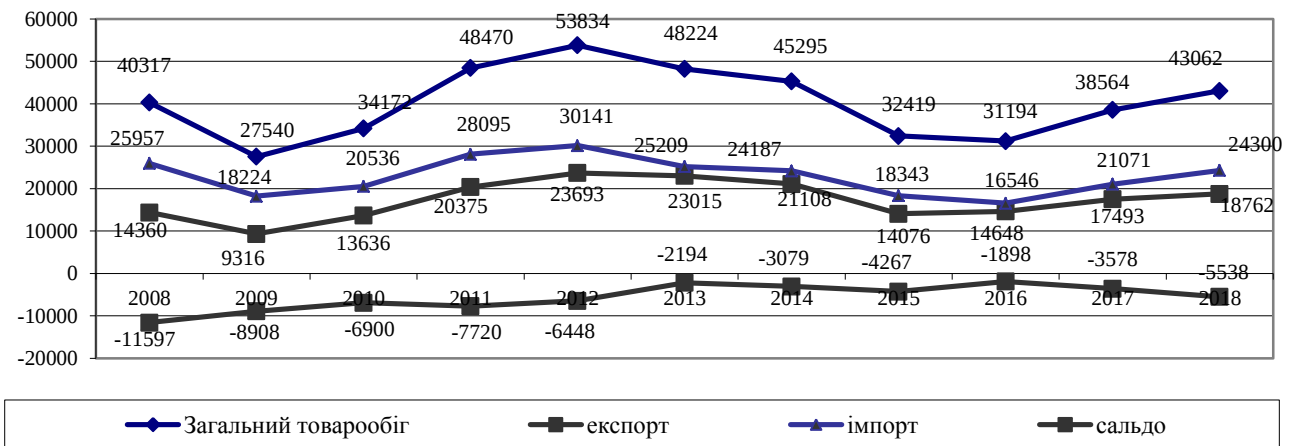

Рис. 2.2. Динаміка зовнішньоторговельної діяльності Республіки Білорусь з країнами СНД у 2008-2018 рр., млн. дол. США

Джерело: побудовано за даними Нац. статистичного комітету Республіки Білорусь

Зовнішньоторговельний оборот з Україною збільшився на 63,3 % і досяг 4 млрд. 904,8 млн доларів. Експорт зріс на 89,8 % (до 2 млрд. 789,7 млн.), імпорт – на 37,9 % (до 2 млрд. 115,1 млн.). Сальдо в торгівлі з Україною склалося позитивне в 674,6 млн доларів.

У 2008 р. зовнішньоторговельний оборот з країнами далекого зарубіжжя збільшився на 40 і склав 31635 млн доларів. Експорт зріс на 42% до 18211 млн, імпорт – на 39% (13 млрд. 429,2 млн.). Сальдо склалося позитивне в розмірі 4787 млн доларів, у тому числі сальдо з Німеччиною – від'ємне в 1979,9 млн. доларів. Експорт збільшився на 11,1 % до 812,4 млн доларів, імпорт – на 28,6 % (2792,3 млн. дол.). Зовнішньоторговельний оборот збільшився на 24,2 % до 3604,7 млн доларів.

У 2018 р. у порівнянні з 2008 р. зовнішньоторговельний оборот з країнами далекого зарубіжжя зменшився на 2349 млн дол., або на 7,43%.

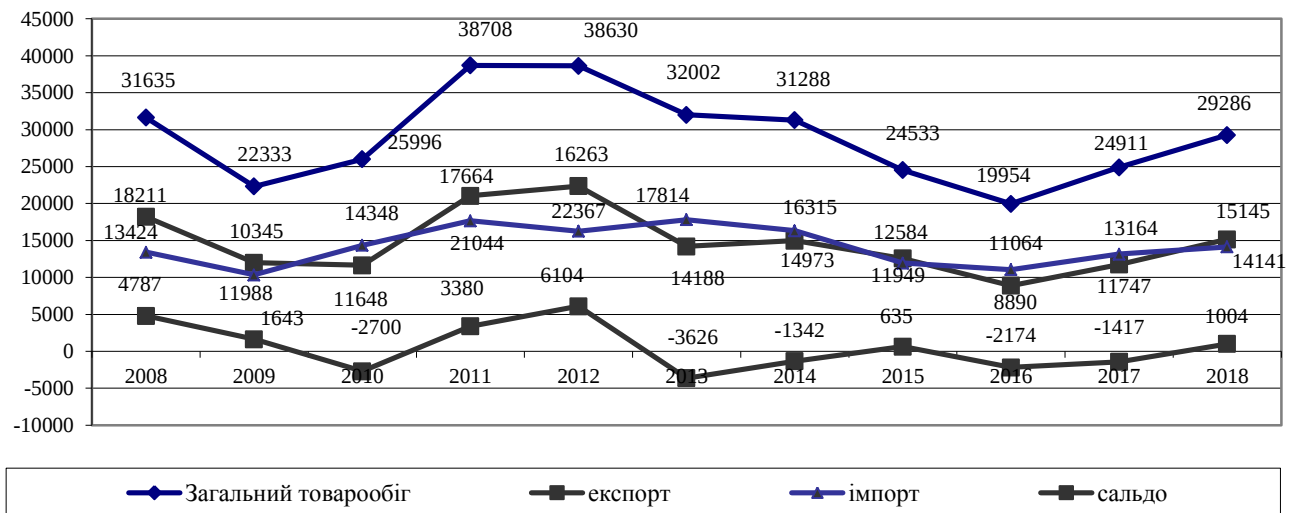

Рис. 2.3. Динаміка зовнішньоторговельної діяльності Республіки Білорусь з країнами далекого зарубіжжя у 2008-2018 рр., млн. дол. США

Джерело: побудовано за даними Нац. статистичного комітету Республіки Білорусь

При оцінці розвитку зовнішньоторговельної діяльності важливий аналіз її географічної структури. Про міжнародну конкурентоспроможність об'єктивно свідчать якість і ступінь диверсифікації експортних ринків. Найбільш платоспроможні з них пред'являють тут підвищені вимоги, і їх важче завойовувати. Аналіз експортних позицій товарів Республіки Білорусь показує превалювання ринку Росії (рис. 2.4).

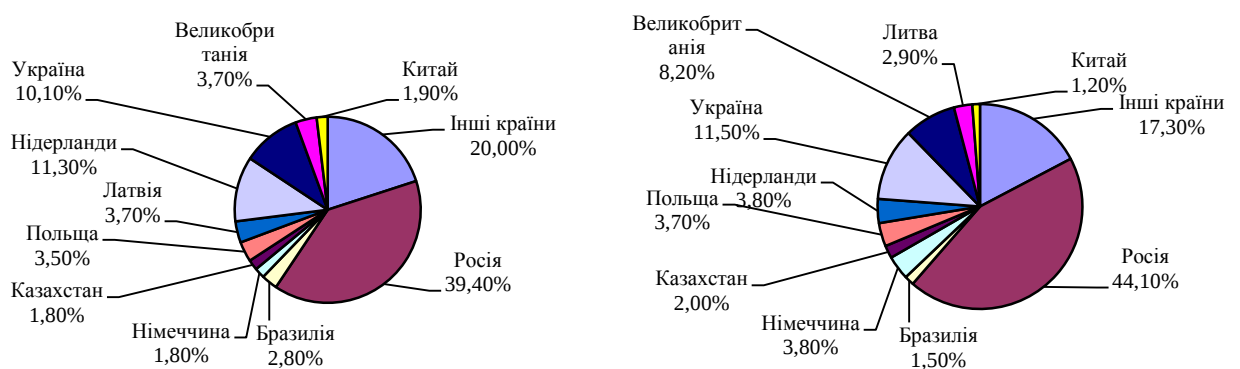

Рис. 2.4. Географічна структура експорту товарів Республіки Білорусь в 2008 р. та 2018 р.

Джерело: побудовано за даними Нац. статистичного комітету Республіки Білорусь[17]

Причому за останні 10 років питома вага РФ в загальній географічній структурі експорту збільшилася з 39,4 до 44,1%. Аналогічна тенденція склалася і з імпортом. Частка РФ зросла з 51,8% до 57,2%. Це свідчить про подальше посилення залежності зовнішньоторговельної діяльності Білорусі від Росії, а також про зниження конкурентоспроможності білоруських товарів послуг на ринках інших країн

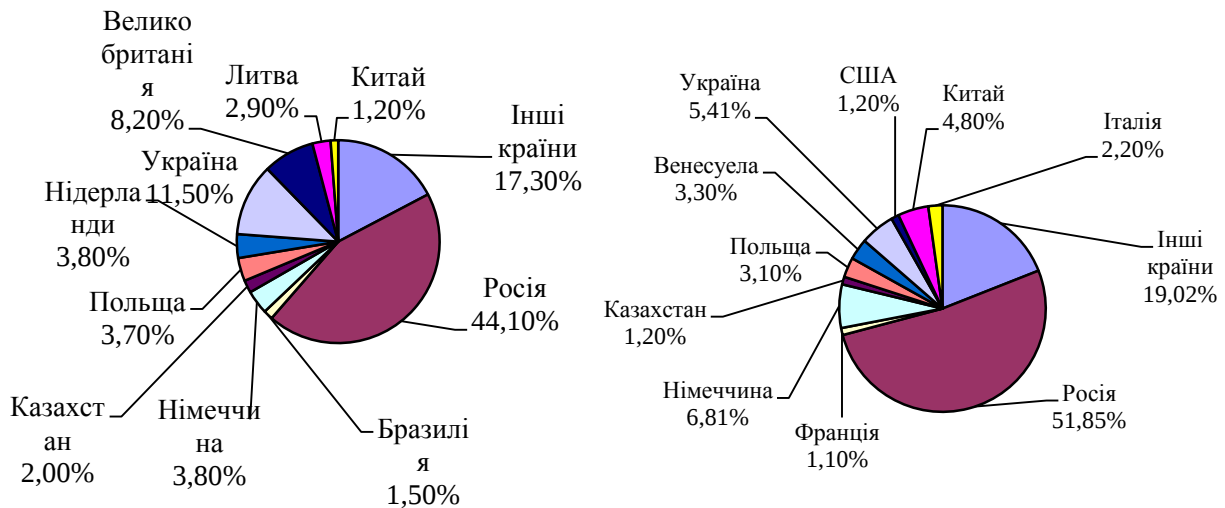

Рис. 2.5. Географічна структура імпорту товарів Республіки Білорусь в 2008 р. та 2018 р.

Джерело: побудовано за даними Нац. статистичного комітету Республіки Білорусь [17]

Динаміка географічної структури імпорту товарів Республіки Білорусь відрізняється тим, що в першу десятку країн, крім названих, увійшли США, Італія і Туреччина.

Слід окремо зупинитися на ринку стратегічного партнера Республіки Білорусь – Китаю, який в експорті товарів в 2018 р зайняв 10-у позицію, а в імпорті – 2-ю. ця країна має самий ємний ринок збуту в світі. За останні роки Білорусь значно просунулася в налагодженні відносин з даною державою. Разом з тим зовнішньоторговельна діяльність з ним складається не на користь Республіки Білорусь. Імпорт звідти значно перевищує експорт, що формує від'ємне значення сальдо зовнішньоторговельного балансу на суму близько 2,5 млрд дол. Тут потрібна системна робота по збільшенню обсягів білоруського експорту і вирівнюванню сальдо [38, с. 28].

Таким чином, географія зовнішніх ринків Республіки підтверджує тезу про істотну прив'язку до Росії, ринок якої займає близько половини всієї зовнішньоторговельної діяльності. Крім того, спостерігається слабка диверсифікація експортних та імпорتنих ринків, де близько 83% всього експорту і близько 85% всього імпорту товарів припадає на 10 країн.

В даному аспекті доцільно більш детально проаналізувати зовнішньоторговельну діяльність Союзної держави. Тут визначальним фактором виступає наявність від'ємного значення сальдо зовнішньої торгівлі, яке хоча і має тенденцію до зниження, але "з'їдає" всю валютну виручку, отриману на ринках інших країн.

Проаналізуємо структурні зміни у зовнішньоторговельній діяльності. Товарна структура зовнішньої торгівлі Республіки Білорусь характеризує галузевий розвиток її економіки і значний ступінь сировинної спрямованості.

Динаміка десяти найважливіших експортних позицій Республіки Білорусь у 2008 р. та 2018 р. представлена на рис. 2.6.

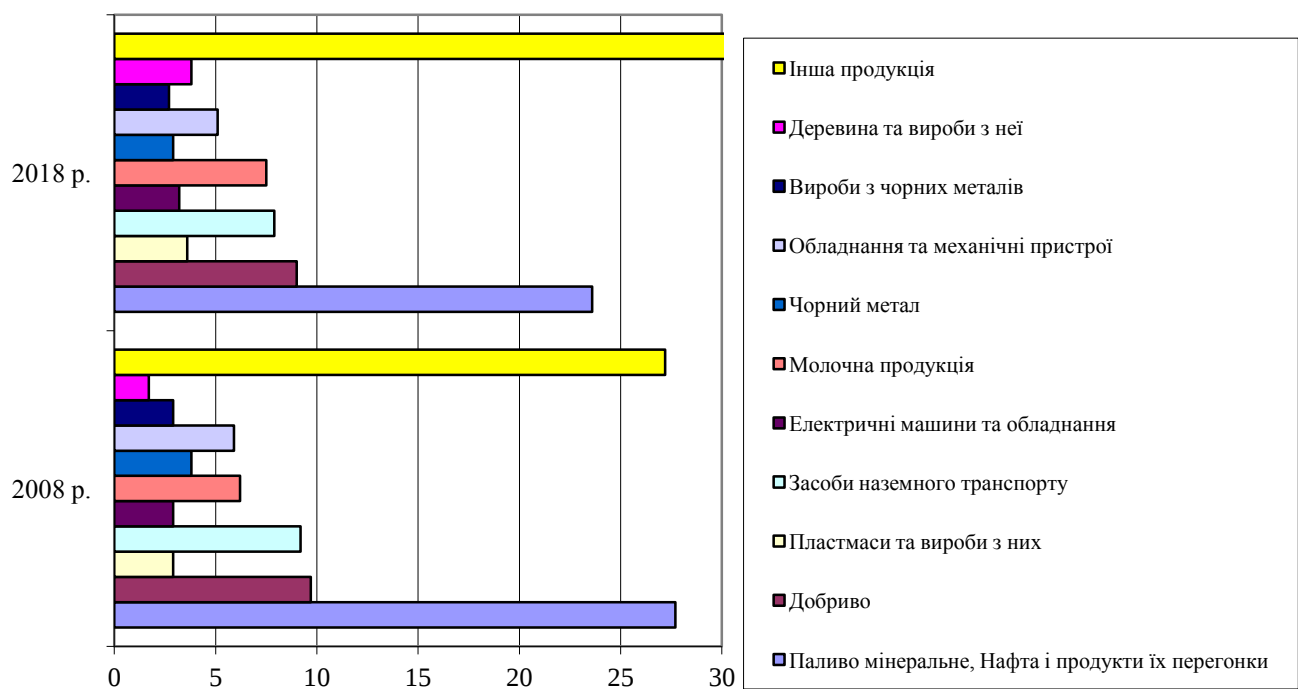

Рис. 2.6. Структура експорту товарів Республіки Білорусь в 2008 та 2018 рр., %

Джерело: побудовано за даними Нац. статистичного комітету Республіки Білорусь[16]

Найбільшу питому вагу в товарній структурі експорту займає паливо мінеральне, нафта і нафтопродукти – близько 23,6% в 2018 р., в порівнянні з 2008 р. їх частка дещо знизилася. Це обумовлено наявністю двох заводів, що переробляють сиру нафту і постачають на експорт готові нафтопродукти. Дещо знизилася за останні 10 років частка добрив, транспортних засобів, чорних металів і виробів з чорних металів у загальному обсязі експорту. Збільшилася питома вага експорту деревини і виробів з неї (з 1,7 до 3,8% завдяки проведеній модернізації деревообробної галузі і приходу в країну компанії "Kronospan"), молочних продуктів, пластмаси, електричних машин і обладнання та ін. Таким чином, незважаючи на деякі тенденції до поліпшення, в товарній структурі експорту Республіки Білорусь як і раніше переважає сировинна продукція, вироблена з імпоротної вуглеводневої сировини, а частка товарів з високою доданою вартістю і ступенем переробки невисока.

Товарна структура імпорту Білорусі також підтверджує висловлену тезу. Близько 28% займає імпорт палива мінерального, нафти і нафтопродуктів (рис. 2.7).

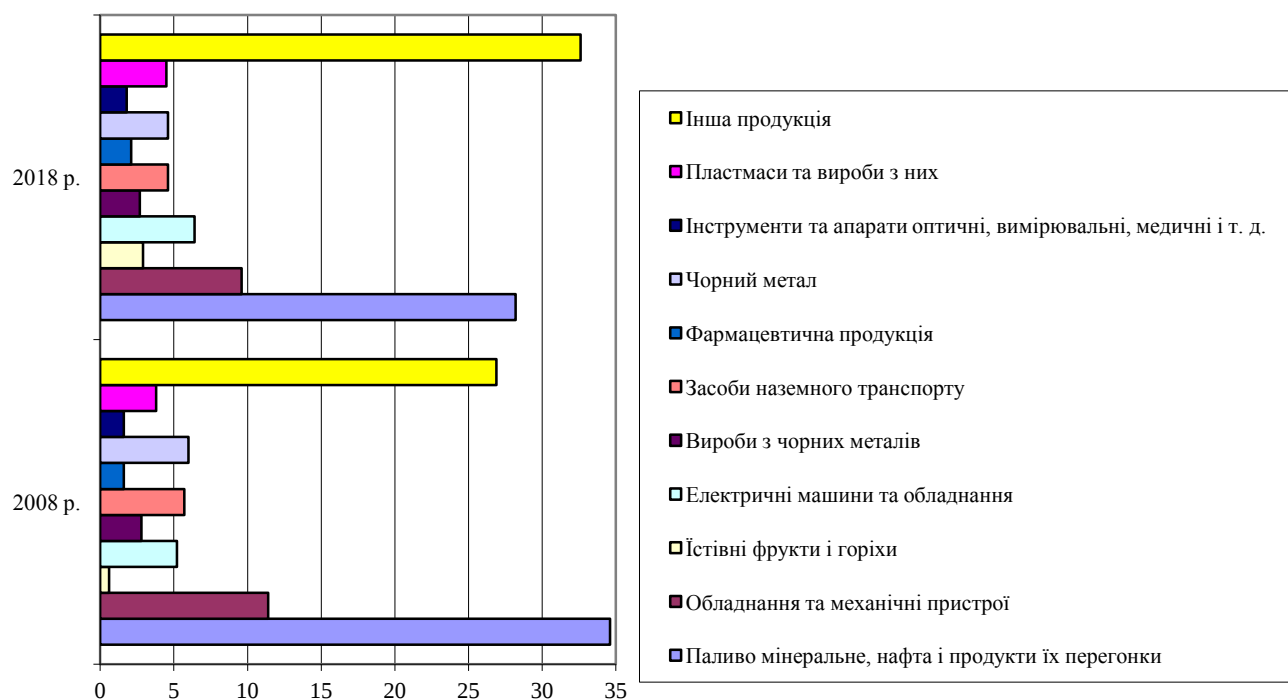

Рис. 2.7. Структура імпорту товарів Республіки Білорусь в 2008 та 2018 рр.,

%

Джерело: побудовано за даними Нац. статистичного комітету Республіки Білорусь[16]

Разом з тим за останні 10 років їх частка в імпорті знизилася майже на 6%. Основний імпортер тут – Росія, що свідчить про зростання залежності економіки Республіки Білорусь від російського ринку в стратегічній сфері. Крім вуглеводневої сировини в число 10 найбільших імпортних товарних позицій Білорусі входять обладнання та механічні пристрої, електричні машини, чорні метали і вироби з них, пластмаси та вироби з них, фрукти і горіхи, фармпродукція, інструменти та оптичні, вимірювальні, медичні апарати. Таким чином, переважає імпорт проміжних та інвестиційних товарів, які забезпечують виробництво ВВП Республіки Білорусь.

Товарна структура експортноімпортних операцій свідчить про низький ступінь її диверсифікації: на 10 провідних товарних груп припадає близько 73% всієї зовнішньої торгівлі. Таке положення може викликати нестабільність надходження валютних коштів, коли експорт будь-якої групи, що входить в десятку провідних, буде з кон'юнктурних причин знижуватися [58].

Для білоруського високотехнологічного експорту ще більш актуальна проблема географічної диверсифікації – 67% від його обсягу в 2018 р. були направлені в Російську Федерацію. З високотехнологічної продукції, що поставляється на ринки розвинених країн (США, Великобританія, Німеччина, Південна Корея і т.д.), можна виділити білоруську оптику виробництва ТДВ "Галс Оптікс" і ІП "Белтекс Оптик", рентгенівське обладнання УП "Адані", інтегральні схеми ВАТ "Інтеграл" і дозиметри НПУП "Атомтех" і УП "Завод СВТ".

В цілому зростання товарної концентрації експорту обумовлений, в першу чергу, збільшенням частки нафтопродуктів, вантажних автомобілів, сирої нафти, лісоматеріалів поздовжньо-розпиляних, гарячекатаних інших прутків з нелегованої сталі, продуктів перегонки кам'яновугільної смоли.

Так, 6 ключових товарів і товарних груп (нафта і нафтопродукти, калійні добрива, вантажні автомобілі, трактори і сідельні тягачі, молоко і молочні продукти, чорні метали) займають 45% всього обсягу білоруського експорту, що вказує на залежність експорту країни від змін, що відбуваються з обмеженим

числом товарів на світових ринках. Їх частка за аналогічний період минулого року становила 44,4%.

Імпорту Республіки властива ще слабша диверсифікація в географічному розрізі: майже 60% припадає на частку Росії. До найважливіших країн, що поставляють свою продукцію в Білорусь, також відносяться Китай (8,1% в структурі), Німеччина (4,8%), Україна (3,7%) і Польща (3,2%) [65].

Домінуюче становище в імпорті традиційно займають країни ЄАЕС, питома вага яких за 2018 р. склала 59,7% в загальному обсязі імпорتنих закупівель. Частка Євросоюзу склала 18,6% і решти країн – 21,7%.

Найбільший абсолютний приріст імпорту за 2018 р. порівняно з 2017 р. спостерігався щодо поставок в країну нафти сирової і нафтопродуктів. Зростання вартісного обсягу імпорту сирової нафти на 1,4 млрд дол., або в 1,4 рази, до рівня 5,2 млрд дол., повністю обумовлений підвищенням середньої ціни в 1,4 рази, до 384 дол. за тонну, при збереженні фізичного обсягу на рівні 13,6 млн т. Збільшення вартісного обсягу імпорту продуктів переробки нафти на 338 млн дол., або в 1,4 рази, до рівня понад 1 млрд дол., більшою мірою обумовлено зростанням середньої ціни на 24,2%, до 406 дол. за тонну, при цьому зростання фізичного обсягу склало 16,5% – до 2,7 млн т.

Крім того, істотне збільшення вартісного обсягу імпорту товарів відбулося із закупівель легкових автомобілів (на 278 млн дол., або в 1,6 рази), зрізаних квітів і бутонів (на 101 млн дол., або в 1,8 рази), соєвих бобів (на 93 млн дол., або в 3,8 рази), апаратури зв'язку та частин до неї (на 91 млн дол., або в 1,3 рази), що в сукупності призвело до додаткового зростання імпорту в розмірі понад 560 млн дол.

Одночасно скоротилися закупівлі наступних товарів: свіжих яблук і груш (на 165 млн дол., або в 2 рази), електроенергії (на 115 млн дол., або в 70,7 рази), залізничних локомотивів електричних (на 99 млн дол.), цукру (на 74 млн дол., або в 3,9 рази), томатів (на 72 млн дол., або в 1,7 рази), екстракту солодового (на 71 млн дол., або в 3,3 рази), абрикосів, вишні, черешні, персиків свіжих (на 71 млн

дол., або в 1,8 рази), що в сукупності призвело до зменшення вартісного обсягу імпорту на суму 667 млн дол.

Отже, понад 40% у структурі білоруського експорту протягом останніх 10 років припадає на 7 держав – Російську Федерацію, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Україну, Нідерланди, Німеччину, Китай, Польщу.

При цьому слід зазначити, що навіть незважаючи на зниження частки Росії з 40% в 2008 р. до 44% в 2018 р. в структурі експорту Республіки Білорусь, саме дана країна продовжує займати лідируючі позиції. Цьому сприяє ряд безумовно об'єктивних факторів, таких як довгострокові економічні зв'язки, загальні ринкові традиції, історія, культурні характеристики. У той же час процеси, що відбуваються в ЄС, США, Китаї, надають незрівнянно менший вплив на економіку Білорусі. У зв'язку з цим розширення експорту в даних напрямках здатне стати стабілізуючим фактором.

2.2. Масштаби та основні напрямки прямого закордонного інвестування у Білорусь

Залучення та ефективне використання інвестицій є одним з основних пріоритетів державної інвестиційної політики Республіки Білорусь. За останні роки в Республіці Білорусь не спостерігалось стабільного припливу іноземних інвестицій. Так, в 2009 р. Загальний обсяг надходження іноземних інвестицій склав 9,3 млрд. дол. США (у тому числі 4,8 млрд.дол. у формі прямих), в той час як в 2011 р. загальний обсяг склав 18,9 млрд. дол. США, що більш ніж у 10 разів перевищувало показник 2009 р. У 2017 р. цей показник знову знизився до значення 9,7 млрд. дол. Загалом обсяг надійшли в Республіку Білорусь В 2017 р. прямих іноземних інвестицій переважало надходження інвестицій з Російської Федерації (38% від усіх інвестицій, що надійшли), Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії (26,6%), Кіпру (7,2%). Надходження прямих іноземних інвестицій склало 7,6 млрд.дол. США, або 78,5% від усіх іноземних інвестицій, що надійшли. Таким чином, для географічної структури надходжень іноземних інвестицій в Республіку Білорусь характерна низька ступінь

диверсифікації, що є негативною тенденцією і свідчить про необхідність вжиття заходів щодо вдосконалення інвестиційної політики держави [33].

Динаміка обсягів іноземних інвестицій, що надійшли в реальний сектор економіки Республіки Білорусь за період 2008-2018 рр. наведено на рис. 2.8.

Аналіз динаміки прямих іноземних інвестицій в Республіку Білорусь показує, що в 2008-2011 рр. вона була позитивною. Так, в 2008 р. прямі іноземні інвестиції склали 2279,8 млн. дол. США, а в 2011 р. 13248 млн. дол. США, тобто на 10968,2 млн. дол. США більше. Починаючи з 2011 р. динаміка надходження прямих іноземних інвестицій має спадний тренд до 2016 р., коли їх обсяг склав 6928,6 млн. дол. США, тобто на 6319 млн. дол. США або практично в 2 рази менше ніж в 2001 р. у 2017-2018 рр. спостерігається зростання іноземних інвестицій в Республіку Білорусь і в 2018 р. їх обсяг склав 8537,1 млн. дол. США.

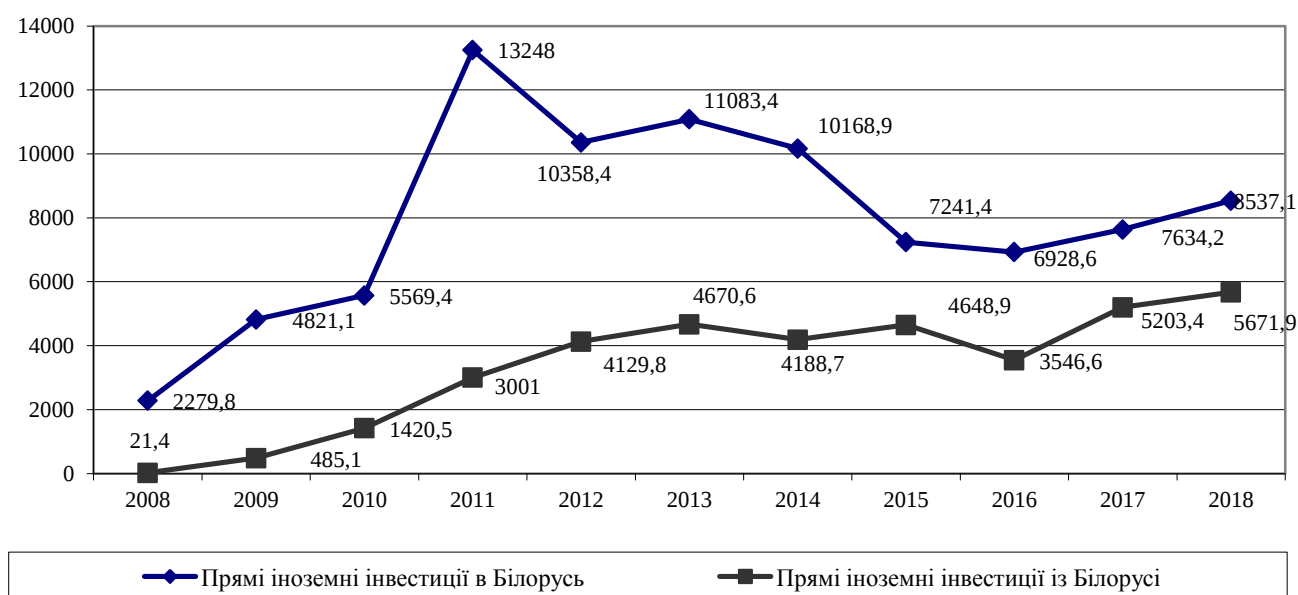

Рис. 2.8. Динаміка обсягів іноземних інвестицій, що надійшли в реальний сектор економіки Республіки Білорусь у 2008-2018 рр., млн. доларів США

Джерело: Побудовано за даними Нац. статистичного комітету Республіки Білорусь

Географія притоку ПІІ в Республіку Білорусь у 2010-2018 рр. за регіонами наведена в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка обсягів ПІІ в Республіку Білорусь у 2010-2018 рр. за регіонами,
млн. дол. США

Найменування регіону	2010р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
ВСЬОГО ПО КРАЇНАХ	9904,2	12993,3	14586,2	16673,5	17773,0	17988,2	18649,9	19821,8	13060,9
ЄВРОПА	7570,6	10330,7	11393,5	12725,2	13380,2	13363,5	13820,5	14355,9	7571,2
Північна Європа	583,8	616,0	750,5	857,8	946,5	851,9	910,9	1046,4	1069,1
Західна Європа	921,6	1005,0	1237,3	1598,3	1759,1	1752,9	1882,2	1881,9	2012,4
Південна Європа	39,5	187,5	193,0	208,8	225,9	210,9	117,9	67,7	71,0
Східна Європа	6025,7	8522,2	9212,7	10060,2	10448,6	10547,8	10909,5	11359,9	4418,7
Північна Америка	142,2	120,7	178,6	155,0	156,9	150,4	149,8	143,3	143,9
Азія	2130,3	2379,5	2675,1	3275,3	3504,7	3673,5	3804,1	4392,5	3865,9
Близький і Середній Схід (Західна Азія)	1999,0	2123,9	2332,6	2879,9	3040,6	3172,8	3236,1	3724,2	3156,3
Східна Азія	23,4	32,2	97,1	122,3	176,7	204,0	242,6	279,8	381,6
Південна Азія	85,4	199,4	218,2	242,6	250,3	261,9	279,7	316,9	261,3

Джерело: Статистична інформація [Електронний ресурс] / Нац. стат. Комітет [64]

Загальний обсяг ПІІ до Білорусі за 2010-2018 рр. збільшилися майже на третю: з 9904,2 млн. дол. США до 13060,9 млн. дол. США. Позитивна динаміка щодо збільшення ПІІ до Білорусі спостерігалася за 2010-2017 рр., але у 2018 р. спостерігалася зменшення обсягів ПІІ. При цьому найбільше значення спостерігалася у 2017 р. – 19821,8 млн. дол. США, що на 6760,9 млн. дол. США більше, або на 34,11% ніж у 2018 р.

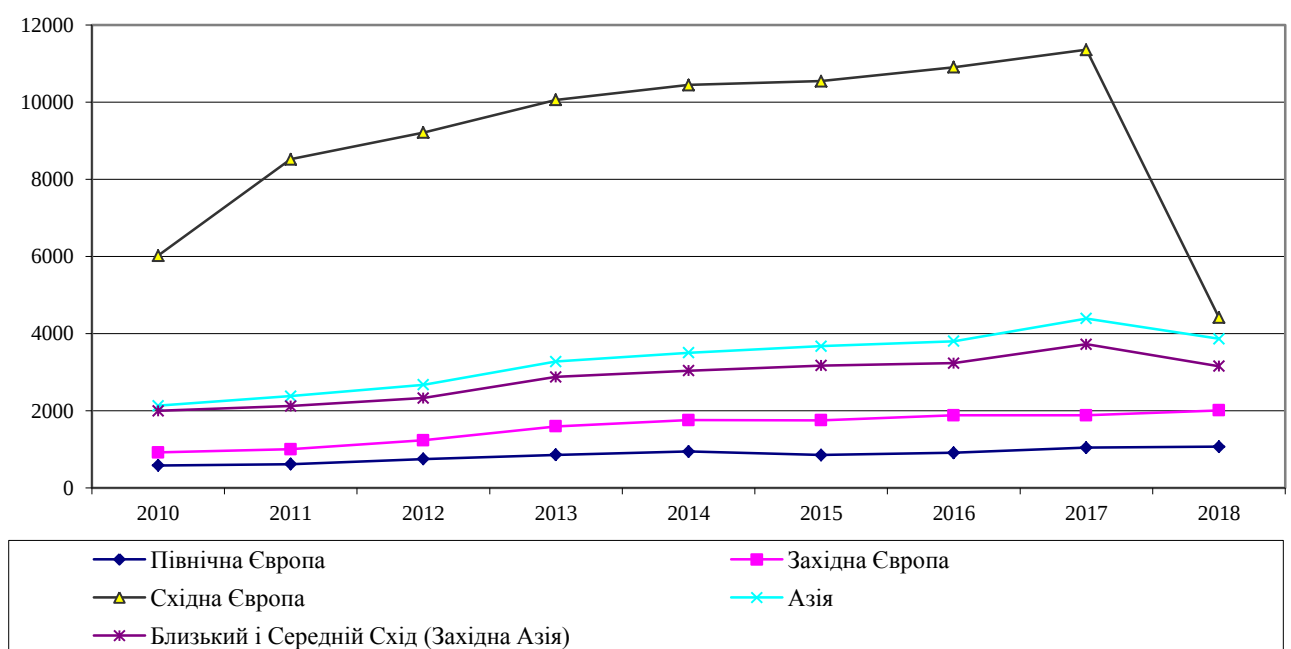

Рис. 2.9. Динаміка обсягів ПІІ в Республіку Білорусь у 2010-2018 рр. за регіонами, млн. дол. США

Джерело: розраховане автором на основі даних світової та регіональної статистики [44; 74]

Показники 2018 р. свідчать про відтік прямих іноземних інвестицій з Білорусі. Для пояснення цього можна виділити ряд причин.

1. Дедоларизація статутних фондів. З цього часу при реорганізації спільних та іноземних підприємств розмір статутних фондів став перераховуватися і формуватися в національній валюті. З урахуванням девальваційних процесів загальна сума статутних фондів організацій з іноземним капіталом скоротилася.

2. Падіння платоспроможного попиту в Білорусі. Падіння виробництва, ВВП, реальних доходів населення і платоспроможного попиту є основним фактором, що вплинув на настрої інвесторів. Головним бар'єром для інвестування в Білорусь є падіння платоспроможного попиту.

3. Повернення іноземними інвесторами зовнішніх позик. На відміну від білоруських державних підприємств, які за допомогою підтримки держави змогли реструктуризувати свої зовнішні позики, іноземні організації змушені були самостійно повертати кредити.

4. Скорочення прибутку. Реінвестування прибутку є важливим джерелом ПІІ в Білорусі. Погіршення фінансового стану організацій з іноземним капіталом в 2014-2017 рр. призвело до відповідного зниження реінвестування. Частка прибуткових організацій з іноземним капіталом у загальній кількості іноземних підприємств в Білорусі скоротилася з 80% в 2013 р. до 60% в 2017 р.

5. Накопичений ризик розірвання інвестиційних угод. За 2009-2015 рр. в Білорусі було укладено 1844 інвестиційних договори. З них реалізовано – 642 договори, розірвано – 663.

6. Накопичений негативний міжнародний імідж і накопичений ризик культурних бар'єрів [1, с. 7; 59, с. 9].

Найбільші обсяги ПІП до Беларусі за період 2010-2018 рр. поступали з наступних регіонів:

- Північна Європа, при цьому їх обсяги за 2010-2018 рр. збільшилися майже у 2 рази: з 583,8 млн. дол. США до 1069,1 млн. дол. США;
- Західна Європа, при цьому їх обсяги за 2010-2018 рр. збільшилися більш ніж у 2 рази: з 921,6 млн. дол. США до 2012,4 млн. дол. США;
- Азія, при цьому їх обсяги за 2010-2018 рр. збільшилися більш ніж у 1,7 рази: з 2130,3 млн. дол. США до 3865,9 млн. дол. США;
- Близький і Середній Схід (Західна Азія), при цьому їх обсяги за 2010-2018 рр. збільшилися більш ніж у 1,4 рази: з 1999 млн. дол. США до 6156,3 млн. дол. США.

У 2018 р. іноземні інвестиції в реальний сектор економіки Республіки Білорусь склали 10842,0 млн. дол. США (у 2017 р. – 9728,5 млн. дол. США, в 2016 р. – 8 559,8 млн. дол. США). Частка прямих іноземних інвестицій складала 8537,1 млн.дол. США (80% від усіх іноземних інвестицій, що надійшли). Основу склали компанії з російською (38%) і британською юрисдикцією (27%).

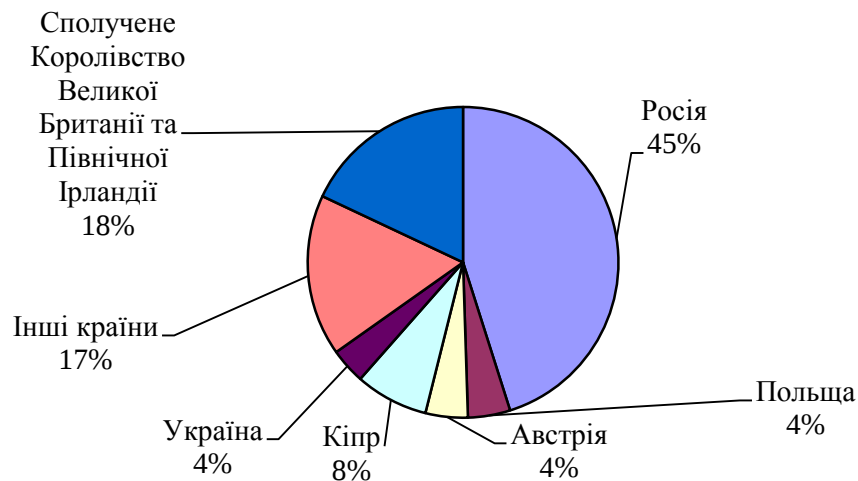

Рис. 2.10. Структура інвестицій, що надійшли від іноземних інвесторів в реальний сектор економіки Республіки Білорусь в 2018 році, по основних країнах-інвесторам (у відсотках до підсумку) [67]

Основні напрямки вхідних інвестицій у 2018 р. за видами економічної

діяльності:

1) Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автомобілів і мотоциклів – 3562,8 млн.дол. США

2) транспортна діяльність, складування, поштова та кур'єрська діяльність – 1 832 млн.дол. США.

3) промисловість – 1 209 млн.дол. США.

4) інформація та зв'язок – 466,3 млн.дол. США.

5) фінансова та страхова діяльність – 167,9 млн.дол. США.

6) професійна, наукова і технічна діяльність – 107,8 млн.дол. США.

7) будівництво – 53,2 млн.дол. США (у проекти з будівництва житла в 2017 році було інвестовано 3714,3 млн.Біл. руб., що на 2,4% менше, ніж у 2017 р.Введено в експлуатацію 3792,5 тис. кв. метрів житла – на 11,5% менше, ніж у 2017 році.)

Російська Федерація залишається основним інвестором – 2848,9 млн.дол. США. Великобританія направила в економіку Республіки Білорусь 2456,3 млн.дол. США, Кіпр – 657 млн.дол. США.

Іноземні інвестиції з Республіки Білорусь у 2018 р. також показали приріст відносно 2008 р. – 468,5 млн. дол. США. і склали 5671,9 млн.дол. США. Значна частка – 66,9% – спрямовані суб'єктам Російської Федерації, 17,3% – Україні, 7,6% – Великобританії [32, с. 74].

Основні напрямки:

1) промисловість – 1 893,7 млн.дол. США;

2) транспортна діяльність, складування, поштова та кур'єрська діяльність – 1 791,2 млн.дол. США;

3) оптова та роздрібна торгівля, ремонт автомобілів і мотоциклів – 1 286 млн.дол. США;

4) інформація та зв'язок – 150,7 млн.дол. США;

5) сільське, лісове та рибне господарство – 31,7 млн.дол. США.

До Російської Федерації спрямовано 3560,6 млн.дол. США, в Україну – 924 млн.дол. США, Казахстан – 56,5 млн.дол. США.

Великобританія залучила з Білорусі 419,9 млн.дол. США, Литва – 44,7 млн.дол. США, Кіпр – 17,3 млн.дол. США, Венесуела – 9,8 млн.дол. США [36, с. 152].

В цілому за результатами проведеного дослідження можна відзначити, що в Республіці Білорусь створені основні умови, формально необхідні для залучення іноземного капіталу:

- функціонує шість вільно-економічних зон;
- іноземні інвестори можуть мінімізувати витрати в разі розміщення свого бізнесу в малих і середніх населених пунктах;
- Білорусь має кваліфіковану і при цьому відносно дешеву робочу силу;
- поступове поліпшення позицій Білорусі в рейтингу "Doing business", що складається щорічно Світовим банком.
- Білорусь має розвинену транспортну інфраструктур і виконує сполучну роль між країнами Євразійського та Європейського союзів.

2.3. Оцінка інвестиційного клімату Білорусі та ступені його привабливості для українських інвесторів

Білорусь має низку потенційних конкурентних переваг з точки зору інвестиційних переваг. Перш за все, це економічна, географічна і геополітична ситуація: на заході країни існує величезний єдиний ринок ЄС з населенням 450 мільйонів чоловік. На сході - ринок спільного економічного простору в складі Білорусії, Росії та Казахстану з загальною кількістю населення 170 мільйонів чоловік.

Мабуть, найбільш характерні (позитивні і негативні) особливості інвестиційного середовища в Республіці Білорусь (Таблиця 2.3).

Таблиця 2.3.

Характеристика рис інвестиційного клімату Республіки Білорусь

позитивний	негативний
- чітке географічне положення в центрі Європи; - сприятливі кліматичні умови; - політична і соціальна стабільність; - макроекономічна стабілізація; - кваліфікована і відносно дешева робоча сила; - високий науково-технічний і виробничий потенціал; - просторий внутрішній ринок; - інвестиційні вигоди; - законодавче і організаційне забезпечення інвестиційного процесу.	- рівень оподаткування і податкового адміністрування; - контроль цін; - складність і повільність нормативних актів, ліцензій та інших заходів контролю; - відсутність комерційного світогляду; - прихована дискримінація приватних інвесторів в доступі до сировини і ресурсів між приватними компаніями та державними підприємствами; - сувора звітність перед державними органами - складність тарифної системи для регулювання зовнішньої торгівлі; - висока бюрократія; - проблема довіри; - корупція

Законодавство Республіки Білорусь отримало підтримку в контексті європейських принципів. Це гарантує всі права інвестора, визнає! Здійснення британського, швейцарського, італійського та будь-якого іншого права і арбітражу. Вітаються сучасні форми інвестицій: починаючи зі створення іноземних спільних підприємств на концесійних ділянках.

Тому однією з основних економічних завдань, що стоять перед державою, є поліпшення інвестиційного середовища в країні з метою залучення інвесторів. Сучасне білоруська держава з динамічним низьким рівнем безробіття, сприятливим інвестиційним і податковим кліматом, хорошою інфраструктурою і поруч преференцій чітко відрізняє країну від інших зарубіжних партнерів.

Білорусь має багато конкурентних переваг не тільки в європейському, а й у світовому масштабі:

1. Зручне (вигідне) географічне положення ландшафту. Завдяки своєму вигідному географічному положенню, існує важливий транспортний і торговий коридор між Європою і країнами СНД, хоча виходу до моря немає. Багато нафто- і газопроводів, дороги, залізниці, водні шляхи та дороги між Західною Європою, Росією та азійськими країнами проходять через Білорусь.

2. Повний доступ на ринки трьох країн: Білорусі, Росії та Казахстану. Компанії, що інвестують в Білорусь, відразу отримують доступ до 190 мільйонів. Ринок цих країн.

3. Конкурентна інвестиційна і податкове середовище. В даний час практично вся територія республіки є сукупність успішних операцій всіх видів пільгових інвестиційних режимів, при яких інвестори отримують податкові та митні пільги і інші пільги при створенні та управлінні успішним бізнесом [61, с. 294].

4. Розвинена транспортно-логістична інфраструктура. Щорічно через Білорусь проходить більше 105 000 000 тон європейських вантажів, з яких близько 90% припадає на Росію та ЄС. У той же час транзитний потенціал Білорусі далеко не вичерпаний: білоруські транспортні коридори складають не більше 26-45% від їх реальної пропускної здатності. Таким чином, Білорусь є найкращою зв'язком між країнами СНД (особливо Росією) і країнами ЄС; іноземні компанії можуть використовувати його для розміщення своїх виробничих, логістичних і маркетингових підрозділів в країні.

5. Унікальні можливості для приватизації. Білорусь пропонує іноземним компаніям унікальні можливості для прискорення розвитку їх бізнесу в зв'язку з активізацією процесу приватизації в країні. На державний сектор припадає близько 70% промислового виробництва.

6. Висококваліфікована робоча сила. Більше 85% населення мають вищу, середню або початкову освіту.

7. Гідний рівень життя. У рейтингу рівня життя населення, опублікованому в звіті ООН з людського розвитку в 2018 році, Білорусь зайняла п'ятдесят друге місце (з 143) і до сих пір є одним з лідерів СНД. Слід зазначити, що в 2016 році Білорусь зайняла 63-є місце.

Тому можна констатувати, що білоруська економіка має високий ступінь відкритості - частка експорту товарів і послуг в ВВП перевищує 61-62%. Велика частина товарообігу Білорусі доводиться в основному на країни СНД. Крім того, Білорусь підтримує економічні відносини з російськими компаніями і здійснює значний промисловий експорт в Росію. Зокрема, Росія отримує 65-75% всього експорту машин, машин і обладнання з Білорусі [19]. Білорусь експортує мінеральне паливо, сиру нафту і нафтопродукти, чорні метали, вантажні автомобілі (МАЗ, БелАЗ) і ін. Основою білоруського експорту в країни ЄС є енергоносії, такі як нафта, нафтопродукти, зріджений природний газ. Різні добрива, чорні метали та деревина також експортуються до Європейського Союзу. Білорусь також імпортує мінеральне паливо, хімікати, чорні метали, пластмаси, транспортні засоби, машини і обладнання. Білорусь купує велику частину своєї нафти, природного газу і нафтопродуктів з Росії.

Незважаючи на багато привабливі складові інвестиційного клімату, іноземні інвестори в Білорусі все ще мають відносно низький інтерес. Основними причинами, що перешкоджають притоку іноземного капіталу на внутрішній ринок країни, є інституційні причини, пов'язані з державним регулюванням, а також стан політичної і правової середовища. Ясно, що бюрократизація, суворе регулювання торговельної діяльності та нестабільна економічна ситуація роблять приймаючу країну менш привабливою.

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ ЩОДО СТВОРЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА З НАДАННЯ СТОМАТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ

3.1. Аналіз ринку стоматологічних послуг у Білоруському місті

Високий попит завжди потрібно для стоматологічних послуг. Незалежно від економічної або політичної ситуації в країні, люди приходили і будуть ходити до стоматологів. Красиві і здорові зуби - візитна картка кожної успішної людини. Однак, крім естетичного компонента, стан зубів також впливає на загальний стан організму людини. Завдяки регулярним візитам в клініку і виконання всіх рекомендацій лікаря можна уникнути багатьох захворювань. Таким чином, створення провідної стоматологічної клініки, здатної задовольнити попит людей із середнім і вищим рівнем доходу, є завданням, яка не тільки принесе високий дохід власнику планованої клініки, а й внесе позитивний внесок в здоров'я населення.

Одним з перспективних напрямків сфери послуг в Республіці Білорусь є надання медичних послуг. У Республіці Білорусь система охорони здоров'я фінансується державою, державні витрати на охорону здоров'я зростають, тому необхідно збільшити експорт медичних послуг в якості додаткового джерела фінансування для національної системи охорони здоров'я.

У зарубіжній літературі термін «експорт медичних послуг» є синонімом «медичного туризму». Цей термін означає надання медичних послуг за межами країни проживання.

Державна політика, спрямована на розвиток експорту медичних послуг, робить позитивний вплив на охорону здоров'я і економіку країни в цілому. Розвиток експорту медичних послуг веде до створення нових робочих місць у багатьох галузях народного господарства, поліпшення інфраструктури і підвищення якості послуг як для іноземних, так і для вітчизняних пацієнтів. Іноземні пацієнти є двигуном готельного бізнесу в країні: їм потрібно проживання в готелях, пацієнти приводять з собою своїх родичів, які знімають приміщення під

час лікування і реабілітації. Передбачається, що на кожен долар, який іноземний пацієнт витрачає в приймаючій країні, доводиться як мінімум 2 долари на додаткові витрати (проїзд, харчування, проживання, відпочинок, розваги).

Завдяки зростаючій мобільності людей, пацієнти можуть вибирати якість лікування, фахівців, новітні методики, ціни на медичні послуги в медичних центрах по всьому світу. У деяких випадках лікування за кордоном є єдиним способом захисту здоров'я і життя пацієнта.

Навіть світова фінансова криза не надає такого негативного впливу на цей сегмент, як на інші сектори економіки: люди хворіють, під час кризи вони готові відмовитися від покупки товарів, але не для зміцнення і відновлення здоров'я.

У всіх країнах світу, що займаються медичним туризмом, окремі напрямки медичної спеціалізації в Республіці Білорусь не виражені в спеціалізації на експорті медичних послуг, стоматологічна, онкологічна, кардіологічна та травматологічна допомога є найбільш затребуваною серед іноземних пацієнтів.

В області стоматології іноземним пацієнтам надаються всі види послуг: терапевтична, хірургічна або ортодонтічна допомога в державних і приватних медичних клініках.

За оцінками експертів [41], в Республіці Білорусь в порівнянні з аналогічним періодом минулого року зростання експорту стоматологічних послуг склав 14%, в 2017 році він склав 18 мільярдів рублів, з яких 70% було отримано в державних організаціях охорони здоров'я. Інша частина експорту стоматологічних послуг стосується організації недержавної власності індивідуальних підприємців. Більше 50% індивідуальних підприємців надають стоматологічні послуги [40].

Основними споживачами стоматологічних послуг є громадяни Російської Федерації, яких залучають найточніші методи лікування з використанням сучасних технологій і цін, які в 2-3 рази нижчі за російські цін на аналогічні послуги. Деякі пацієнти приїжджають на лікування з країн ЄС; Фактори, які змусили їх приїхати в Білорусь на лікування, такі ж, як і у росіян, - якість і ціна.

Серед чинників, що перешкоджають розвитку експорту стоматологічних послуг в Республіці Білорусь, експерти відзначають той факт, що більшість

організацій охорони здоров'я та індивідуальних підприємців не займаються розміщенням пацієнтів, а стоматологія відноситься до галузі медицини, яка зазвичай вимагає декількох днів для лікування або протезування.

У Білорусі стоматологічна допомога залишається найбільш затребуваним і поширеним видом медичної допомоги в охороні здоров'я, незважаючи на впровадження нових методів і технологій діагностики та лікування. За даними Національного статистичного комітету Республіки Білорусь, в 2018 році загальна чисельність населення Республіки Білорусь досягла 9 491,8 тис. Чоловік. Населення міста продовжувало зростати, склавши 77,6%, тоді як населення сільської місцевості скоротилося на 22,4%. У той же час спостерігається зростаючий дисбаланс в адміністративно-територіальному поділі населення, що змушує щороку оптимізувати мережу закладів охорони здоров'я, включаючи стоматологічну службу, зберігаючи при цьому високу ступінь доступності [69]. У 2018 році 12285 стоматологів надали медичну допомогу, з них 5039 стоматологів, тисячі шістсот дев'яносто дві стоматолога, 3888 медсестер і 1666 зубних техніків. По всій країні забезпеченість стоматологічним персоналом на 10 000 жителів: стоматологи - ми всі кваліфіковані - 5,3%, стоматологи і фельдшери - 1,8%. Найкраща ситуація з наданням стоматологічного персоналу зафіксована в Мінську, гірше - в Гродненській і Мінської областях [42, с. 23]..

Таблиця 3.1.

Аналіз показника відвідуваності організацій стоматологічного профілю республіки за 2016-2018 роки

Показник	Рік		
	2016	2017	2018
Чисельність населення (тисяч чол.)	9498,4	9504,7	9491,8
Загальна кількість відвідувань (тис. відвідувань)	14784	15164	15 055
Кількість відвідувань на одного жителя на рік	1,5	1,6	1,6

Таблиця 3.2.

Структура відвідувань лікаря-стоматолога в республіці в 2018 році

Кількість відвідувань		Організації охорони здоров'я		
		державні	відомчі	приватні
Всього	15055108	13854805	108978	1 091 325
Первинний	5535123	5100052	43629	391 442

За даними офіційного статистичного збірника Міністерства охорони здоров'я Республіки Білорусь за 2018 рік, загальна кількість стоматологів склало 9,8% від загального числа лікарів. Наявність стоматологічного персоналу в країні відповідає середньоєвропейським показникам країн-членів Всесвітньої організації охорони здоров'я. Для порівняння, згідно з офіційним огляду World Health Statistics 2018, пропозицію зубів в Норвегії склало 8,8%, в Швеції і Німеччині - 8,1%, в Бельгії - 7,5%, в Англії - 5,4%, в сусідній Литві - 7,5%, Латвія - 6,6%, Україна - 6,9%, Польща - 3,3 [73].

Проблема найму стоматологів в державні організації охорони здоров'я відсутня. Розподіл персоналу між містом і муніципалітетом, центром і периферією непропорційно. У 2018 році кількість стоматологів на штатних посадах досягло 92,2%, що на 0,2% більше, ніж в 2017 році, для фізичних осіб - 83,3%, що на 2,8% більше, ніж в минулому році.

У 2018 році співвідношення стоматологів і стоматологів в країні склало 0,4:

1. Укомплектованість стоматологічного персоналу медичним персоналом виглядає наступним чином: стоматологи: для штатних функцій - 95,1%, для фізичних осіб - 86,6%; Стоматологи: на штатних посадах - 97,2%, у фізичних осіб - 97,3%; Медсестри: штатні - 96,1%, фізичні особи - 83,0%; Зубні техніки: для загальних посад - 95,2%, для фізичних осіб - 93,3%. У 2018 році в державних організаціях охорони здоров'я, що надають стоматологічну допомогу, працювало 4020 стоматологічних установок, з яких 2104 (52,3%) - вітчизняного виробництва. На морально застаріле і фізично зношене обладнання з терміном служби більше 10 років довелося 45,9%, 304 (7,5%) зубних комплектів були виведені з

експлуатації, оскільки через фізичного зносу вони не використовувалися за призначенням.

У стоматологічних структурах недержавної форми власності експлуатувалося тисячі двісті сімдесят п'ять стоматологічних установок, з яких тисяча двісті п'ятьдесят-дев'ять (98,7%) були імпортовані. Частка зубних наборів яка відслужила вже понад 10 років склала 21,0%. Активно використовується сучасне рентгенівське обладнання (83,0%), керамічні печі (78,3%), ливарні заводи (71,4%).

Протягом декількох років централізовані державні закупівлі стоматологічного обладнання не здійснювалися, що особливо важливо для реконструкції стоматологічних відділень і клінік для педіатричного населення. У зв'язку з хорошими показниками надання платних стоматологічних послуг і їх експорту в стоматологію Міністерство охорони здоров'я приймає рішення про відновлення централізованих державних закупівель стоматологічного обладнання. Важливою передумовою розвитку і вдосконалення вітчизняної стоматології є переоснащення матеріально-технічної бази стоматологічної служби країни сучасним медичним обладнанням.

Захворюваність, поширеність та інтенсивність стоматологічних захворювань залишаються відносно високими, особливо в старших вікових групах, де ідентифіковано велику кількість видалених зубів і потреба в протезуванні недостатньо усвідомлена.

Згідно з даними, представленим за 2018 рік, було скоєно 15055108 відвідувань організації різних форм власності республіки, що на 0,7% менше, ніж у 2017 році, тобто з населенням 9 мільйонів 498,4 тисячі осіб. на рік.

По виду діяльності структура відвідувань не змінюється з року в рік, зазначається таке: терапевтичне споживання - 68,4%, амбулаторне лікування - 18,2%, ортопедичне - 10,2%, ортодонтичне - 3,2%.

Частка первинних відвідувань (кількість людей, вперше відвідали стоматологів в 2018 році) склала 58,3%. Таким чином, близько 3 900 000 чоловік не відвідували стоматолога протягом року. У зв'язку з тим, що кожен пацієнт

повинен консультиватися з стоматологом, по крайній мере, два рази на рік, існує величезний резерв для цієї послуги.

Незважаючи на неповне охоплення всього населення республіки, число людей, які вперше звернулися за профілактичними цілями в минулому році, збільшилася на 14% і склала 1 035 696 (18,7% від усіх первинних) відвідувань. У той же час, 472 575 (45,6%) осіб були здорові або раніше були продезінфіковані.

У 2018 році за бюджетною і платній стоматології кількість відвідувань лікаря склало 14,6 і 5,1, відповідно, кількість відвідувань для лікування одного зуба склало 1,3 і 1,11, співвідношення вилікуваних і видалених зубів склало 3,5: 1. і 4: 1,2, співвідношення неускладненого і ускладненого карієсу становить 4,1: 1 і 3,7: 1.

У бюджетній і платній стоматологічній поліклініці було виконано 144 429 і 15916 поліклінік відповідно до плану - 42 793 (29,6%) і 11 068 (69,5%). Кількість відвідувань лікаря в день склало 24,6 і 10,6. Стоматологи виконують в середньому 1,3 і 1,67 операцій в день, а відсоток ускладнень після операції зводиться до нуля.

У структурі прийому в державні організації охорони здоров'я 83,4% складають міські діти. Кількість відвідувань лікаря склало 19,99 в день. У структурі ортодонтичного прийому діти складають 92,8% від загального числа людей, допущених до ортодонтичного лікування, 91,0% від числа людей, що пройшли ортодонтичне лікування. У 2018 році було виготовлено 39 808 ортодонтичних апаратів. Надання ортодонтичної допомоги в республіці дуже бажано.

У 2018 році державні організації охорони здоров'я надали платні стоматологічні послуги на суму 70 000 000 рублів, що на 22,3% більше, ніж в попередньому році. У порівнянні з 2011 роком обсяг платних послуг виріс в 5,2 рази. Надання платних стоматологічних послуг стає все більш популярним.

У 2018 році 3350000 рублів було отримано від експорту стоматологів. Частка державних організацій склала 50,3%.

Таблиця 3.3.

Експорт стоматологічних послуг у 2018 році

Організація	Фактичне виконання (у доларах США)	Прийнято чоловік	Виконано відвідувань	Середня вартість:	
				на 1 чоловіка	на 1 відвідування
Республіка Білорусь	1697798,67	12456	20764	136,3	81,8
Державна форма власності	854 445,53	10463	16731	81,7	51,1
Недержавна форма власності	84335314	1993	4033	423,2	209,1

Дані про експорт послуг недержавними суб'єктами вражають. Однак необхідно враховувати, що державні організації більшою мірою залежать від своїх витрат, скорочують бюджетну складову охорони здоров'я і платять не тільки за позабюджетні заходи. Урядові організації повинні поліпшити якість послуг і створити комфорт, якого очікує іноземний громадянин. Всі регіони систематично працюють над збільшенням експортних показників платних стоматологічних послуг [31].

Експорт медичних послуг збільшується. З іноземних медичних пацієнтів 80% - громадяни СНД, з яких 56% - жителі Росії. В області законодавства про розвиток експорту медичних послуг в республіці прийнятий ряд нормативних актів, що регулюють даний вид діяльності, інформація про платні послуги доступна на сайті Міністерства охорони здоров'я, організаціям охорони здоров'я видані ліцензії на проведення розрахунків з іноземними громадянами в іноземній валюті. Крім того, Національна програма розвитку експорту передбачає ряд заходів, в тому числі: створення сучасної ринкової інфраструктури для медичних послуг, підвищення якості медичної допомоги; розширення переліку платних видів охорони здоров'я, що надаються з використанням складних і унікальних технологій; співпраця з туристичними організаціями, інтенсифікація міжнародного обміну науковою і медичною інформацією з актуальних проблем охорони здоров'я. Тому можна стверджувати, що вже створені певні умови для розвитку експорту медичних послуг.

3.2. Обґрунтування інвестиційного проекту щодо створення стоматологічної клініки, оцінка потреби у інвестиційних ресурсах та визначення джерел їх залучення

Обґрунтування інвестиційного проекту по створенню стоматологічної поліклініки, оцінка потреби в інвестиційних ресурсах і визначення джерел їх привабливості.

У всьому цивілізованому світі система приватних клінік все більше розвивається, куди працюють кращі лікарі. Приватна клініка - один із самих економічних і швидкозростаючих видів бізнесу. З глобальною деградацією навколишнього середовища число потенційних пацієнтів збільшується з кожним роком. З ростом рівня життя росіяни готові витратити все більше і більше.

Основним призначенням стоматологічної поліклініки є амбулаторне лікування і профілактична допомога населенню.

Ми пропонуємо стандартну, загальноприйнятну схему будівництва стоматологічної поліклініки, яка включає в себе наступні відділення:

- Кафедра терапевтичної стоматології
- Кафедра ортопедичної стоматології
- дитяче стоматологічне відділення;

Ми припускаємо, що пропускна здатність стоматологічної клініки становить 30-50 чоловік в зміну, максимум 60 чоловік у важкий день.

Клініка буде розташована в центрі Мінська, звідки відкривається привабливий вид. Важливою перевагою розташування стоматологічної клініки є її вдале розташування: на перехресті кількох транспортних маршрутів.

Ми переконані, що наявність хірургічного стоматологічного інституту з передопераційним і стерилізаційним кабінетом є хорошим вибором для розміщення в клініці незалежних автономних стоматологічних кабінетів (без подвійних стільців). Існує також місце для діагностичного кабінету, де ви можете мати рентгенівське і радіовізіографічне обладнання, яке дозволить вам повністю забезпечити населення всіма видами стоматологічної допомоги. Клініка

буде відповідати всім необхідним гігієнічним і гігієнічним вимогам сучасних стоматологічних клінік. Все це було враховано після підведення підсумків та аналізу роботи багатьох зарубіжних і кращих українських стоматологічних клінік.

Згідно з міжнародними стандартами, розмір стоматологічних операцій на стілець повинен бути наступним:

- довжина не менше - 4 м;
- ширина не менше - 4 м;
- висота - 2,75 - 3,5 м;
- площа - не менше 16 м

Стоматологічний кабінет матиме:

- 1) стоматологічне крісло, стоматологічний набір;
- 2) офісний стіл, аптечка;
- 3) стіл для розміщення стерильних інструментів;
- 4) стіл для ліків і пломбувальних матеріалів;
- 5) стерилізаційне обладнання;
- 6) умивальник для миття рук та інструментів і т. д.

Значна увага в клініці буде приділятися профілактиці перекресних інфекцій, що є однією з актуальних проблем сучасної медицини і особливо стоматології. Пацієнти в стоматологічній клініці будуть повністю захищені від інфекції. Приміщення для стерилізації буде оснащено найсучаснішими інструментами і обладнанням, яке забезпечить повну дезінфекцію всіх інструментів ультразвуком, включаючи зубочистки і допоміжні засоби лікаря. Клініка буде використовувати тільки разові сертифіковані запаси.

Слід підкреслити, що потреби клієнтів на ринку стоматологічних поліклінік в мінському метро в даний час задовольняються в основному за рахунок державних і декількох приватних поліклінік міста.

Таблиця 3.4.

Пропоновані ціни на стоматологічні послуги, б.руб

Вид послуги	Ціна	Вид послуги	Ціна
Стоматологічне обстеження. Консультація стоматолога-терапевта	от 11	Лікування пульпіту: 2 канали (без пломби)	від 120
Консультація стоматолога-ортопеда	від 15	Лікування пульпіту: 3 канали (без пломби)	від 150
Герметизація фісур	від 45 /зуб.	Лікування ускладненого карієсу молочного зуба	від 80
Професійна гігієна порожнини рота	від 90	Лікування періодонтиту: 1 канал включаючи постійну пломбування каналу (без пломби)	від 130
Чистка та відбілювання зубів методом Air Flow	від 120	Лікування періодонтиту: 2 канали, включаючи постійну пломбування каналу (без пломби)	від 170
Лікування ясен і чищення зубів апаратом "Вектор", Air Flow+	від 135	Лікування періодонтиту: 3 канали, включаючи постійну пломбування каналу (без пломби)	від 200
Глибоке фторування зубів	від 2 / 1 зуб.	Естетична реставрація зуба (композитний вінір)	від 130
Лікування карієсу одного молочного зуба	від 55	Шинування зубів скловолокном (6 зубів)	від 450
Професійна гігієна порожнини рота діти до 12 років	від 50	Реставрація зубів з використанням скловолоконних штифтів (без урахування пломби)	від 70
Лікування карієсу методом Icon	від 50 / 1 зуб.	Протезування металокерамікою (без вкладки)	від 260
Лікування карієсу зуба (в залежності від обсягу роботи)	від 90	Протезування безметалевою керамікою (без вкладки)	від 700
Лікування пульпіту: 1 канал (без пломби)	від 85	Знімний простий протез	від 400

Ми пропонуємо доступ до ринку стоматологічних послуг за ціною за надання послуг нижче ціни конкурентів на 15 відсотків, що трохи пригнічує стоматологічні клініки в центральному регіоні. Мінськ.

Вам також слід розглянути наступні питання виходу на ринок:

- огороження виробничих приміщень (5 кабінетів в нашій клініці)

- Широка популярність деяких стоматологічних клінік і нашої клініки користується популярністю на ринку надання медичних послуг в галузі стоматології.

Щоб вирішити ці проблеми, необхідно застосовувати агресивну маркетингову стратегію і тактику.

1) Продажі і маркетинг. Щоб відчувати себе впевнено в сучасних ринкових умовах, ми повинні використовувати ринкову економіку в майбутньому, тому ми повинні вивчати і використовувати маркетинг медичних послуг. Маркетинг медичних послуг, особливо стоматологічних, являє собою процес розробки, просування і впровадження стоматологічних послуг, спрямованих на виявлення конкретних потреб населення. Стоматологічний маркетинг покликаний допомогти пацієнтові оцінити стоматологічні послуги нашої клініки і зробити правильний висновок про майбутні відвідини. Вирішення цієї проблеми неможливе без надійної рекламної стратегії для будь-якої стоматологічної клініки, орієнтованої на прогресивний розвиток.

2) Рекламна стратегія для стоматологічних послуг - це концептуальна модель, яка впливає на мотиви, інтереси, потреби і поведінку споживачів, надаючи інформацію про споживчу цінність стоматологічних послуг, беручи до уваги їх надання на стоматологічному ринку, в мінському метро, сильні і слабкі сторони конкурентів. Невід'ємною частиною рекламної стратегії нашої компанії є визначення засобів, форм і особливо цілей практичних дій, відсортованих за ступенем серйозності і часу їх впровадження в засобах масової інформації.

Основними напрямками маркетингової діяльності стоматологічного інституту є організація платних стоматологічних послуг для населення. Стоматологічний маркетинг передбачає вивчення багатьох параметрів, які впливають на просування послуг на стоматологічному ринку.

Таблиця 3.5.

Параметри, що впливають на просування послуг на стоматологічному ринку

Параметр	Наявність
Місце розташування стоматологічного закладу	
Наявність в даному районі інших стоматологічних установ (рівень конкуренції)	+
Зручність пішохідного руху біля стоматологічного закладу. Зручність паркування	+
Наявність поруч житлового масиву, великих торгових центрів і промислових підприємств	+
Близькість стоматологічного закладу до зупинок громадського транспорту	+
Наявність розвиненої волі стоматологічного закладу мережі магістралей громадського транспорту	+
Асортимент послуг	
Широкий вибір стоматологічних послуг Відповідно до рівня доходів обслуговуваного населення . Наявність нових рекламованих матеріалів і технологій, сервісних послуг	+
Збереження традиційних технологій, що користуються попитом у населення	+
Ціна послуг	
Цінова стратегія (доступні ціни) загальна політика ціноутворення в порівнянні з середніми цінами на ринку стоматологічних послуг платоспроможність населення	+
Просування послуг	
Режим роботи	+
Імідж стоматологічного закладу: вивіска, зовнішній і внутрішній дизайн організація послуг, що надаються	+
Матеріально-технічна оснащеність стоматологічного закладу	+
Якість роботи та гарантійні терміни медична етика та деонтологія	+
Встановлення цілей	+
Розробка фірмового товарного знака	+
Створення рекламних оголошень	+
Вибір засобів реклами	+
Вибір часу реклами	+
Вибір споживача послуг	+
Визначення успіху / невдачі	+

У стоматологічній клініці працюватимуть 5 стоматологів (2 - перша категорія, 3 - друга категорія) і медичний консультант.

3) Гнучка цінова політика (ціни на 15% нижчі за ціни найближчих конкурентів). Для забезпечення клінічного прийняття лікарями всіх рівнів кваліфікації будуть розроблені і впроваджені кілька рівнів витрат на певні види лікування людини. Ціни на протези на платній зустрічі можуть бути нижче або вище ринкових - це залежить від лояльності споживачів. Цей принцип використовують компанії з великою кількістю конкурентів.

4) Індивідуальний контакт з пацієнтом. У сучасних умовах існує зростаюча необхідність дотримуватися стандартів, а також етичних норм, що росте рівня культури медичного прийняття. Відносини з лікарем, психологічний клімат в команді, здатність лікаря швидко вступати в контакт зі своїм пацієнтом є дуже важливими складовими загального успіху будь-якої клініки.

5) Зручне розташування. Стоматологія знаходиться в Мінську на перетині основних доріг, це будівля обладнана паркуванням для автомобілів співробітників і пацієнтів, що значно полегшує відвідування клініки жителями міста і його околиць.

6) Вигідні умови для надання послуг. Щоб домогтися позитивного ефекту, відвідувачі повинні забезпечити комфорт, спокій і доброзичливий підхід. Для досягнення цих цілей в стоматологічній клініці було проведено капітальний ремонт. У нашій клініці є зона очікування для відвідувачів. Доступний кулер для питної води.

7) Орієнтація на клієнта, його вимоги і побажання. З огляду на специфіку стоматологічної поліклініки, з метою збільшення потоку пацієнтів ми вважаємо за необхідне ввести розклад поліклініки з 9-00 до 19-00; є можливість консультування і прийому у вихідні; відкритий радіологічний кабінет, організована цілорічна робота ортопедичного відділення.

8) Хороша матеріально-технічна база стоматологічної клініки і впровадження новітніх технологій. Велика увага приділяється створенню гарної матеріально-технічної бази, але швидке вирішення цієї проблеми обмежена відсутністю фінансування. Для того, щоб клініка була повністю функціональною, все необхідне обладнання було закуплено - імпортовано; очисні споруди оснащені турбоагрегатами і іншими необхідними засобами.

9) Ефективна реклама. Через присутність великої кількості конкурентів в стоматологічних закладах та подальшого відсутності черг. Для лікування і протезування потрібні рекламні заходи. Для цього, крім вивчення структури відділень, їх кадрового потенціалу, матеріально-технічної бази, організації стоматологічної допомоги, необхідно проаналізувати структуру відвідувачів, які

звертаються в стоматологічні клініки за медичною допомогою. На підставі аналізу проводять рекламні акції, спрямовані на потенційних споживачів (дітей, пенсіонерів і т. і.).

Іміджева реклама покликана створити позитивний імідж клініки серед широкого кола потенційних споживачів стоматологічних послуг. Імідж компанії складається з безлічі компонентів - від реклами до космічного дизайну і співпраці з відвідувачами.

За три тижні до відкриття на телебаченні повинна з'явитися відеозапис, в якій говориться, що стоматологічна клініка відкриється дуже скоро. Рекламні щити необхідно будувати в стоматологічній клініці. За два тижні до відкриття вони повинні розмістити рекламу в пресі і на телебаченні з конкретною датою відкриття стоматологічної клініки. За день до відкриття ви можете зробити презентацію клініки, де кожен може отримати безкоштовну консультацію з лікарем і деякі послуги.

Витрати на рекламу:

1. Текстова реклама - 100 руб. за одиницю;
2. Рекламний макет 200 - 250 барелів. за 1 модуль (15 см²);
3. Рекламний продукт (мінімум 8 модулів) - 200 руб. за модуль;
4. Відеореклама від 600 до 900 руб. в хвилину;
5. інформаційне ускладнення (тривалість до 3 хвилин) - 2000 руб.;
6. рекламний ролик (до 60 секунд) - від 1500 руб.;
7. відображення «реклами на заставці» - 1000 руб.;
8. прокат логотипу (10 переглядів на добу) - 200 руб.;
9. Виготовлення логотипу - 400 руб.

Ви можете використовувати цільову стратегію для стоматологічної клініки на ранній стадії, так як стоматологічна клініка буде обслуговувати жителів району із середнім рівнем доходу. Цінова диференціація повинна використовуватися для подальшого розвитку стоматології.

Комплексний вплив на пацієнтів всієї стоматологічної клінічної системи грає важливу роль у формуванні іміджу стоматологічної клініки і впевненості в

ефективності медичних процедур. Зверніть увагу не тільки на інтер'єр клініки, а й на зовнішній вигляд і поведінку персоналу - це грає важливу роль у формуванні думки відвідувачів про клініку.

Послідовний маркетинг заснований на виробників і споживачів. Завдяки рекламі стоматологічна клініка попереджає пацієнтів про споживчі характеристики послуг, що надаються і використовує цю пропозицію. Основна мета рекламної стратегії стоматологічного інституту в багатоетапному маркетингу полягає в тому, щоб створити лікарняне житло, яке може, при необхідності, перереєструватися в тій же установі і активно публікувати його послуги.

За даними сайтів <https://deal.by/Mebel-dlya-stomatologij> та <https://by.all.biz/mebel-dlya-stomatologicheskogo-kabineta-bgg1073078> визначено ціни на основне обладнання для стоматологічної клініки.

Таблиця 3.6.

Основне обладнання, необхідне для організації роботи стоматологічної клініки, б.руб

Найменування	Кількість	Ціна за одиницю	Загальна сума
Стоматологічне крісло і установка	5	25000	125000
Візіограф	1	4000	4000
Стілець лікаря	5	340	1700
Набір інструментів стоматолога	5	400	2000
Автоклав	5	1500	7500
Холодильник	5	2500	12500
Компресор	5	9000	45000
Комплект меблів Arkodor	5	2000	10000
Ресепшн	1	10000	10000
Шафа для одягу	2	2000	8000
Диван	2	2000	4000
Столик журнальний	2	400	800
Стілець офісний	12	600	7200
Система сигналізації	1	4500	4500

Система вентиляції	1	5000	5000
Кулер з водою	1	200	200
Телевізор	1	600	600
Комп'ютер з ПЗ	1	5000	5000
Разом:			258000

Група обладнання, яка амортизується за рік:

400 (Столик журнальний) + 200 (Кулер з водою) = 600 б.руб

Група обладнання, яка амортизується за 2 роки:

4 000 (Візіограф) + 340 (Стілець лікаря) + 400 (Набур інструментів стоматолога) + 1 500 (Автоклав) + 2 000 (Диван) + 600 (Стілець офісний) + 5 000 (Система вентиляції) + 600 (Телевізор) + 5 000 (Комп'ютер з ПЗ) = 19 440/2=9 720 б.руб(кожний рік)

Група обладнання, яка амортизується за 5 років:

25 000 (Стоматологічне крісло і установка) + 2 500 (Холодильник) + 9 000 (Компресор) + 2 000 (Комплект меблів Arkodor) + 10 000 (Ресепш) + 2 000 (Шафа для одягу) + 4 500 (Система сигналізації) = 55 000/5=11 000б.руб.(кожний рік)

1 рік амортизації: 600 + 9 720 + 11 000 = 21 320 б.руб

2 роки амортизації: 9 720+ 11 000 = 20 720 б.руб

5 років амортизації: 11 000 б.руб

Визначити організаційну структуру клініки і вартість її створення.

Вартість реєстрації ТОВ складає 400 рублів.

Для здійснення виробничої діяльності ТОВ необхідно:

Стоматолог - 5 осіб (вища освіта, досвід роботи 5 років, рекомендації);

Медсестра - 5 осіб (медичну освіту або спеціальні курси, досвід роботи більше 1 року);

Сестринська справа - 1 людина (середня освіта, досвід роботи не менше двох років);

Лідер - 1 людина (вища освіта, досвід роботи не менше двох років, якості, зовнішність, вміння спілкуватися з пацієнтами).

Бухгалтер - 1 людина (вища освіта, досвід роботи не менше 5 років).

Прибиральник - 1 людина (без шкідливих звичок, не старше 50 років).

Основними функціями директора є: розробка стратегій організаційного розвитку; аналіз зовнішнього середовища (контроль ринку стоматологічних послуг, акцій, конкурентів, нових технологій), організація роботи бухгалтера і адміністратора; нарахування заробітної плати.

Бухгалтер веде бухгалтерські записи компанії, готує фінансові звіти для стоматологічної клініки.

Адміністратор спілкується з клієнтами, складає список пацієнтів для надання стоматологічних послуг, стежить за роботою персоналу, отримує і подає заявки на покупку необхідної сировини.

Стоматологи, медсестри надають послуги клієнтам, виписують чеки клієнтам, відправляють запити адміністратору на покупку певної кількості витратних матеріалів.

Служба прибирання очищає всі зали, туалети, умивальники, подає заявки адміністратору на придбання необхідних засобів для чищення.

Згідно зі статистикою <https://by.trud.com/belarus/salary/304581/3846.html>, професія стоматолога є найбільш високооплачуваною в Могильовській області. Середня зарплата становить 2000 рублів. Це райони Гродно і Мінська - 1500 руб.

Таблиця 3.7.

Планові витрати на утримання персоналу, б.руб.

Постійні витрати	з/п в місяць	Кількість працівників	Сума
Керуючий-адміністратор	1800	1	1800
Стоматолог	1700	5	8500
Медсестра	800	5	4000
Санітарка	500	4	500
Прибиральниця	400	1	400
Бухгалтер	450	1	450

Страховий внесок (35%)			5500
Разом ФОП за місяць			21150
Разом ФОП за рік			253800

Повний розрахунок ФОП на 24 місяці і страхових внесків складає 218100 б.руб.

Таблиця 3.8.

Розрахунок інвестицій на відкриття стоматологічної клініки за рік, б.руб

Стаття витрат	Сума, б.руб
Ресстрація, включаючи отримання всіх дозволів	1 000
Ремонт	20 000
Вивіска та оформлення фасаду	1 000
Рекламна кампанія	7 000
Оренда приміщення та комунальні послуги за рік	60 000
Закупівля обладнання	258 000
ФОП (включаючи відрахування) за рік	253800
Закупівля витратних матеріалів	21 320
Інше	2 000
Разом	623 320

Таким чином, для відкриття стоматологічної клініки в Мінську і її експлуатації необхідно 623 320 б.рублів на рік.

3.3. Розрахунок очікуваних доходів та оцінка економічної привабливості інвестиційного проекту

Чистий приведений доход (ЧПД) - це продисконтований доход, який буде отримано після реалізації інвестиційного проекту. ЧПД, як і грошові потоки, може бути позитивним - якщо від проекту буде отримано прибуток, негативним - якщо проект збитковий та нульовим - якщо сума інвестицій буде дорівнювати сумі доходів.

Прибутковий податок становить 18% і становить 112 198 білоруських рублів.

Очікуваний чистий прибуток за рік складе 623 320 б.руб – 112 198 б.руб = 511 122 б.руб

Ми припускаємо, що доходи від надання стоматологічних послуг будуть збільшуватися на 5% в рік, а заробітна плата та інші витрати будуть збільшуватися на 5% в рік. Щорічні витрати включають зарплату, видаткові матеріали, рекламу, оренду приміщень, прибутковий податок.

Щоб оцінити ефективність інвестицій, необхідно розрахувати відповідні показники на основі суми грошових потоків. Грошові потоки розраховуються як різниця між доходами і витратами за проектом у відповідному році. Чиста приведена вартість (НДІ) - це поточна вартість, отриманий після реалізації інвестиційного проекту. NPD, як і грошові потоки, може бути позитивним - якщо прибуток від проекту негативна - якщо проект некомерційний і нульовий - якщо сума інвестицій дорівнює сумі доходу.

Таблиця 3.9.

Розрахунок чистого приведенного доходу проекту, б.руб.

Роки	Надходження	Видатки	Грошовий потік	Коефіцієнт дисконтування (20%)	ЧПД
2020	511 122	623 320	-166 299	1,2	-199 559
2021	536 678	-	536 678	1,44	772 816
2022	563 512	-	563 512	1,728	973 749
2023	591 688	-	591 688	2,0736	1 226 924
2024	621 272	-	621 272	2,48832	1 545 924
Всього	2 824 272	623 320	2 207 035	-	4 319 854

$511\,122 - 20\% - 623\,320 = -214\,422$ б.руб (балансовий прибуток)

$-214\,422 - 12,5\% = -187\,619$ б.руб (чистий прибуток)

$-187\,619 + 21\,320 = -166\,299$ б.руб (за 1 рік грошовий потік)

$-166\,299 \text{ б.руб} \times 1,2 = -199\,559$ б.руб

Чиста поточна вартість за 5 років становить 4 319 854 млрд. б.руб.

Таким чином, прибуток буде отриманий від інвестиційного проекту.

Визначити термін окупності інвестиційного проекту. Ви повинні послідовно підсумовувати грошові надходження, які дисконтовані за ставкою 0,2. Розрахунок проводиться в таблиці. 3,9

Таблиця 3.10.

Визначення строку окупності інвестиційного проекту

рік	$Di/(1+q)^i$	C_j
2020	511 122 / 1,2	425 935
2021	536 678/1,44	372 693

C_j – сума грошового надходження;

q - ставка дисконту або необхідна ставка доходу;

Di - грошові надходження, які дисконтовані за ставкою.

Таким чином, в нашому випадку: за перший рік $612\,800 > 425\,935$

Розрахуємо період окупності інвестиційного проекту. Якщо інвестиційний процес являє собою регулярні (однакові кожного року чи місяця) грошові потоки, то період окупності визначається просто. Треба загальну суму інвестицій поділити на майбутній загальний дохід за один рік. Таким чином ми отримаємо період окупності інвестиційного проекту.

Наступний критерій, використовуваний при оцінці проектів, – індекс рентабельності, або дохід на одиницю витрат, як його інколи називають:

$$PI = \sum_{i=0}^j \frac{Di}{(1+q)^i} / \sum_{i=0}^j \frac{B}{(1+q)^i} = 425935/62320 = 0,68$$

де B – витрати за проектом;

D - грошові потоки;

q - ставка дисконту або необхідна ставка доходу;

i - порядковий номер року розрахункового періоду,

j - кількість років.

Отже, враховуючи амортизаційні витрати на закупівлі витратних матеріалів (21 320 б.руб в рік), проект окупиться за 8 місяців реалізації проекту.

В роботі обґрунтовуються особливості проекту створення стоматологічної поліклініки, основним призначенням якої є амбулаторне лікування і профілактична допомога населенню. Пропускна здатність клініки складе 30-50 чоловік в зміну; 60 осіб в напружений день. У стоматології працюють 5 стоматологів (2 - перша категорія, 3 - друга категорія). На підставі розрахованих даних можна зробити висновок про доцільність інвестування в інвестиційний проект з відкриття стоматологічної клініки. Проект стоматологічної клініки вигідний.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В результаті проведеного дослідження по розробці та шляхів реалізації міжнародного інвестиційного проекту "Відкриття стоматологічної клініки" у Білорусі, можна зробити висновки.

1. Республіка Білорусь – експортно орієнтована держава з розвиненою промисловістю, сектором послуг і сільським господарством. Білорусь дотримується моделі соціально орієнтованої ринкової економіки, яка довела свою спроможність і ефективність.

Протягом останніх 10 років ВВП Республіки Білорусь розвивається з щорічним приростом по відношенню до попереднього року. Винятком є тільки 2015-2016 рр. кризові роки, на результати яких в тому числі вплинули коливання курсу білоруського рубля. У 2009 році відбувся різкий спад через світову економічну кризу, подолання якого в наступних роках дозволили забезпечити стабільне зростання ВВП. Серйозним фактором уповільнення соціально-економічного розвитку республіки є зростання питомої ваги валового зовнішнього боргу у ВВП. Його абсолютна величина коливається і має тенденцію до збільшення з 2008 р. зі значенням 25% до 2016 р. до 77,98%. ВВП в 2018 р. в порівнянні з 2008 р. в доларовому вираженні знизився на 1,8%.

2. Після розпаду Радянського Союзу утворилися нові держави в силу об'єктивних економічних причин прагнуть знайти форми взаємного співробітництва. Євразійський економічний союз, договір про створення якого, був підписаний главами держав Білорусі, Казахстану і Росії 29 травня 2014 року успішно функціонує протягом ось уже майже шість років.

Створивши ЄАЕС, його учасники отримали ринок п'яти держав з населенням 183,4 млн осіб, що функціонує за зрозумілими партнерам Республіки Білорусь нормам і правилам Світової організації торгівлі. Сумарний ВВП ЄАЕС (за обмінним курсом) становить близько 1,5 трлн дол. США. Відображенням досягнутих успіхів служать відносно високі темпи економічного зростання.

Тобто тут кооперація є рушійною силою розвитку взаємної торгівлі.

3. Цілком очікувано, що найбільшими експортерами капіталу в ЄАЕС є російські компанії – на них припадає понад 78% експорту прямих іноземних інвестицій. На другому місці Казахстан (13,5%), на третьому – Білорусь (7,8%). Вірменія і Киргизстан помітно поступилися найбільш великим економікам ЄАЕС. Головними одержувачами прямих іноземних інвестицій є Білорусь (8,6 млрд дол. до кінця 2016 р.) і Казахстан (8,2 млрд дол. до кінця 2016 р.). На сьогоднішній день Росія є великим інвестором вірменської економіки, сукупність вкладень становить 3 млрд доларів, частка російських трансфертів в сукупному обсязі приватних переказів в Республіку досягає 82,9%, оскільки саме в Росії проживає найчисленніша вірменська діаспора, складова близько 2 млн осіб, при тому що в самій Вірменії проживає 3 млн осіб.

За період 2000-2018 рр. щорічна чисельність виїздів трудових мігрантів з Білорусі на основі договорів і контрактів зросла на 51,5 % (у 2000 р. – 4,9 тис.; у 2018 р. – 7,4 тис.). За період 2000-2018 рр. щорічна чисельність в'їздів трудових мігрантів до Білорусі на основі договорів і контрактів збільшилася в 13 разів (у 2000 р. – 1,8 тис.; у 2018 р. – 20,8 тис.). Причому з 2012 по 2014 р. спостерігалось різке зростання кількості в'їздів трудових іммігрантів. За період 2008-2018 рр. найбільш привабливими для білоруських трудових мігрантів були Росія і США. Частка цих країн у загальній чисельності виїздів трудових мігрантів за період 2008-2018 рр. склала 82%. Всього за період 2000-2018 рр. в Росію було скоєно 60% від загальної кількості, в США -22%; у Великобританію – 5%; в Польщу – 3%; в Німеччину – 2%; в Молдову – 1,2%, інші країни – 6,8%.

Основними країнами, з яких здійснювався в'їзд трудових мігрантів за період 2000-2018 рр., були Україна 42% від загальної чисельності, Китай 14%, Росія 9%, Литва 5%, Туреччина 5%, Узбекистан 5%, Інші країни – 20%.

У 2018 р. основними країнами, звідки здійснювався в'їзд трудових мігрантів до Білорусі, були Китай (7549, або 36,3% людино-в'їздів), Україна (4710, або 30,5 %), Росія (2140, або 10,3 %), Узбекистан (612, або 5,4 %).

Як показує аналіз, міграційна ситуація в регіонах республіки також не може бути названа оптимальною. У 2018 р міграційний приріст населення спостерігався

тільки в м. Мінську (5337 чол.) і Мінській області (7037 чол.). Всі інші регіони Республіки показували негативне міграційне сальдо, що і визначило в сукупності з природним спадом скорочення чисельності їх населення.

4. Зовнішньоторговельна діяльність – найважливіший фактор соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь. Велика частина товарообігу Білорусії припадає на країни СНД. Збільшення загального товарообігу з країнами СНД у 2018 р. у порівнянні з 2008 р. склала 2745 млн. дол. США, або 6,81%.

У 2018 р. у порівнянні з 2008 р. зовнішньоторговельний оборот з країнами далекого зарубіжжя зменшився на 2349 млн дол., або на 7,43%.

Причому за останні 10 років питома вага РФ в загальній географічній структурі експорту збільшилася з 39,4 до 44,1%. Аналогічна тенденція склалася і з імпортом. Частка РФ зросла з 51,8% до 57,2%.

Динаміка географічної структури імпорту товарів Республіки Білорусь відрізняється тим, що в першу десятку країн, крім названих, увійшли США, Італія і Туреччина.

Найбільшу питому вагу в товарній структурі експорту займає паливо мінеральне, нафта і нафтопродукти – близько 23,6% в 2018 р., в порівнянні з 2008 р. їх частка дещо знизилася. Це обумовлено наявністю двох заводів, що переробляють сиру нафту і постачають на експорт готові нафтопродукти.

Товарна структура експортноімпортних операцій свідчить про низький ступінь її диверсифікації: на 10 провідних товарних груп припадає близько 73% всієї зовнішньої торгівлі. Таке положення може викликати нестабільність надходження валютних коштів, коли експорт будь-якої групи, що входить в десятку провідних, буде з кон'юнктурних причин знижуватися. Для білоруського високотехнологічного експорту ще більш актуальна проблема географічної диверсифікації – 67% від його обсягу в 2018 р. були направлені в Російську Федерацію. Імпорту Республіки властива ще слабша диверсифікація в географічному розрізі: майже 60% припадає на частку Росії. До найважливіших країн, що поставляють свою продукцію в Білорусь, також відносяться Китай (8,1% в структурі), Німеччина (4,8%), Україна (3,7%) і Польща (3,2%).

5. Загальний обсяг ПІІ до Беларусі за 2010-2018 рр. збільшилися майже на третю: з 9904,2 млн. дол. США до 13060,9 млн. дол. США. Позитивна динаміка щодо збільшення ПІІ до Біларусі спостерігалася за 2010-2017 рр., але у 2018 р. спостерігалася зменшення обсягів ПІІ. При цьому найбільше значення спостерігалася у 2017 р. – 19821,8 млн. дол. США, що на 6760,9 млн. дол. США більше, або на 34,11% ніж у 2018 р. У 2018 р. іноземні інвестиції в реальний сектор економіки Республіки Білорусь склали 10842,0 млн. дол. США (у 2017 р. – 9728,5 млн. дол. США, в 2016 р. – 8 559,8 млн. дол. США). Частка прямих іноземних інвестицій складала 8537,1 млн.дол. США (80% від усіх іноземних інвестицій, що надійшли). Основу склали компанії з російською (38%) і британською юрисдикцією (27%).

6. В цілому за результатами проведеного дослідження можна відзначити, що в Республіці Білорусь створені основні умови, формально необхідні для залучення іноземного капіталу:

- функціонує шість вільно-економічних зон;
- іноземні інвестори можуть мінімізувати витрати в разі розміщення свого бізнесу в малих і середніх населених пунктах;
- Білорусь має кваліфіковану і при цьому відносно дешеву робочу силу;
- поступове поліпшення позицій Білорусі в рейтингу "Doing business", що складається щорічно Світовим банком.
- Білорусь має розвинену транспортну інфраструктур і виконує сполучну роль між країнами Євразійського та Європейського союзів.

Слід зазначити, що в цілому в поточній ситуації Республіка Білорусь повинна скористатися вигідним географічним розташуванням і включитися в повноцінну конкуренцію в регіоні за залучення інвестицій в економіку.

7. Одним з перспективних напрямків сфери послуг в Республіці Білорусь є надання медичних послуг. У Республіці Білорусь система охорони здоров'я фінансується за рахунок держави, витрати держави на охорону здоров'я зростають, тому виникає необхідність у збільшенні експорту медичних послуг як додаткового джерела фінансування національної системи охорони здоров'я.

За оцінками експертів, у Республіці Білорусь щорічне зростання експорту стоматологічних послуг становить 14%, в 2017 р. він склав 18 млрд. б.рублів, 70% цієї суми було отримано в державних організаціях охорони здоров'я. Інша частина експорту стоматологічних послуг припадає на організації недержавної форми власності, індивідуальних підприємців. Більше 50% індивідуальних підприємців надають послуги в галузі стоматології. У 2018 році державні організації охорони здоров'я надали платні стоматологічні послуги на суму 70,1 млн б.рублів, що на 22,3% більше, ніж роком раніше. У порівнянні з 2011 роком обсяг платних послуг збільшився в 5,2 рази. Надання платних стоматологічних послуг стає все більш затребуваним.

8. В роботі обґрунтовано особливості проекту створення стоматологічної клініки, основним призначенням клініки є амбулаторне лікувально-профілактичне обслуговування населення. Поліклініка розташована в центрі міста Мінська, має привабливий вигляд, досить упорядкована, позитивною рисою є добре розвинена транспортна мережа. Пропускна здатність клініки складе 30-50 чоловік в робочу зміну; 60 чоловік в більш навантажений день.

У стоматології працюватиме 5 зубних лікарів (2 – першої категорії, 3 – другої категорії).

9. Проект по створенню стоматологічної клініки отримає прибуток. Інвестиційні витрати на відкриття стоматологічної клініки в розмірі 882792 б.руб окупляться через 7 місяців реалізації проекту. На один вкладений рубль будемо мати 1,7 б.руб. прибутку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авсюкевич Е. Проблемы привлечения прямых иностранных инвестиций в Республику Беларусь и пути их решений. Экономическая мозаика. Выпуск 4. Материалы по результатам научно-исследовательской работы студентов под руководством преподавателей кафедры экономической теории УО "Белорусский государственный экономический университет". 2018. №4. С. 7-10.
2. Аналитические материалы сайта Select.by: все банки Беларуси [Электронный ресурс]. – Минск, 2016. – Режим доступа: <http://select.by>
3. Артюхин М. И. Интеллектуальная мобильность в Беларуси // Социология науки и технологий. – 2018. Том 6. – № 1. – С. 74-81.
4. Артюхин М.И., Пушкевич С.А., Щурок Э.М. Миграционные установки социально-демографических групп // Logos et Praxis. – 2019. Т. 18. – № 2. – С. 60-65.
5. Базылева М.Н. Особенности рынка труда республики беларусь и влияние на него внутренней миграции. В сборнике: Современные тенденции развития социально-экономических систем. Материалы международной научно-практической конференции. 2018. – С. 627-630.
6. Беларусь и Россия: особенности взаимной миграции. [Електроний ресурс]. – Режим доступа: <https://eurasia.expert/belarus-i-rossiya-osobennosti-vzaimnoy-migratsii/>
7. Богдан Е.С., Олесюк А.А. Влияние внешнего долга на экономику Республики Беларусь.
В сборнике: Материалы докладов 51-ой Международной научно-технической конференции преподавателей и студентов Сборник научных материалов. В 2-х томах. 2018. – С. 189-192.
8. Борзенко Д.В. Республика Беларусь в фокусе международной миграции: проблемы и тенденции. Социальная интеграция и развитие этнокультур в евразийском пространстве. 2018. № 6-1. С. 117-124.

9. Бущик В.В. Построение социально ориентированной рыночной экономики в Беларуси. // Весці БДПУ. Серыя 2. Гісторыя. Філасофія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Культуралогія. – 2016. – № 4 (90). – С. 104-108.
10. В Беларуси трудовых мигрантов стало больше. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.mvd.gov.by/ru/news/6538>
11. Валіон В. Торговельно-економічне співробітництво Республіки Білорусь та країн Євросоюзу на сучасному етапі. Україна-Європа-Світ. // Міжнародний збірник наукових праць.. Серія: : Історія, міжнародні відносини. – 2017. – №19. – С. 214-221.
12. Валіон О. Вплив глобалізації на економіку Республіки Білорусь на сучасному етапі. Україна-Європа-Світ. // Міжнародний збірник наукових праць. Серія: : Історія, міжнародні відносини. 2017. №20. С. 194-202.
13. Валіон О. Соціально-економічний розвиток Білорусі на сучасному етапі: джерельні засади дослідження. Україна-Європа-Світ // Міжнародний збірник наукових праць.. Серія: : Історія, міжнародні відносини. – 2015. – №16(2). – С. 142-149.
14. Валовой внешний долг Республики Беларусь [Электронный ресурс] / Электрон. текстовые дан. – Минск: ГУ "БелИСА", 2017. – Режим доступа: <http://www.nbrb.by/statistics/externaldebt>
15. Валовой внутренний продукт Беларуси. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://myfin.by/wiki/term/valovoj-vnutrennij-produkt>
16. Внешняя торговля Республики Беларусь. Сайт Национального статистического комитета Республики Беларусь. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/makroekonomika-iokruzhayushchaya-sreda/vneshnyaya-torgovlya_2/
17. Внешняя торговля Республики Беларусь. Сайт Национального статистического комитета Республики Беларусь. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/makroekonomika-iokruzhayushchaya-sreda/vneshnyaya-torgovlya_2/

18. Гнатюк С.Н. Инвестиционная привлекательность экономики Беларуси. В сборнике: Цифровизация экономики и ее информационное обеспечение. Материалы Международной научной конференции, молодых ученых и преподавателей вузов. Составители Ю.И. Сигидов, Н.С. Власова. 2020. – С. 354-359.
19. Гончаров В., Дедков С. Беларусь 2020: наука и экономика. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://books.google.com.ua/books?id=LclhDQAAQBAJ&pg=PT110&lpg=PT110&dq>
20. Дайнеко А., Береснев Д. Внешняя торговля и развитие экономики Беларуси // Наука и инновации. – 2019. – № 1 (191). – С. 4-12.
21. Дайнеко А.Е., Грибоедова И.А. Факторы роста экономики Беларуси в системе ЕАЭС // Экономика и финансы. – 2016. – № 2. – С. 2.
22. Данькова Л. И. Прецедентный характер решений высших органов судебной власти республики Беларусь // Право: история и современность. – 2018. – №1. – С. 16-19.
23. Дедков С., Муха Д. Инвестиции ТНК в экономику Беларуси: баланс интересов и рисков // Наука и инновации. – 2018. – № 12 (190). – С. 34-40.
24. Демографическая и социальная статистика. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/solialnaya-sfera/naselenie-i-migratsiya/migratsiya/>
25. Демографический ежегодник Республики Беларусь. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/solialnaya-sfera/naselenie-i-migratsiya/migratsiya/statisticheskie-izdaniya/>
26. Динаміка торгівлі Росії з Білоруссю в 2008-2018 роках. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian-trade.com/reports-and-reviews/2018/dinamika-torgovli-rossii-s-belarusyu-v-2008-2018>
27. ЕАЭС и Таможенный союз: Кому выгодно? – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://kazdata.kz/04/2019.html>

28. Евразия эксперт [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://eurasia.expert/5-klyuchevykh-riskov-evraziyskogo-ekonomicheskogo-soyuza>
29. ЕЭК. Взаимная торговля. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/tradestat/tables/intra/Pages/2018/12.aspx
30. Желиба Б.Н. Экономика Беларуси и сопредельных стран: результаты разносторонней региональной ориентации // Бухгалтерский учет и анализ. – 2019. – № 10 (274). – С. 15-23.
31. За здоровьем – в Беларусь. Министр здравоохранения о медицинском туризме в Беларуси // Народная газета. 2019. – 3 сентября.
32. Инвестиции в Республику Беларусь из-за рубежа. – Минск. : Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2019. – 108 с.
33. Иностранные инвестиции. Национальный статистический комитет Республики Беларусь. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/realny-sector-ekonomiki/inostrannye-investitsii/>
34. Итоги социально-экономического развития Республики Беларусь в 2016-2018 году: аналитическая записка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://economics.basnet.by>
35. Коновалова Ж.Ч. К вопросу о государственном управлении миграцией в Республике Беларусь. В сборнике: Совершенствование механизма государственного управления в условиях правовой интеграции государств. материалы международного круглого стола. Под редакцией Т.А. Червяковой. 2018. – С. 63-66.
36. Конопляник К.О. Привлечение иностранных инвестиций в экономику Республики Беларусь. В сборнике: Экономика и маркетинг в промышленности. Материалы студенческой научно-технической конференции, проводимой в рамках международного молодежного форума. 2019. – С. 152-154.

37. Лебедева Е.Н., Хадарович М.В. Факторы экономического роста экономики Республики Беларусь. В книге: Тезисы докладов 51-й Международной научно-технической конференции преподавателей и студентов 2018. – С. 120-121.
38. Левкович А.П. Внешняя торговля и формирование внешнего дисбаланса национальной экономики Республики Беларусь. В сборнике: Экономический рост Республики Беларусь: глобализация, инновационность, устойчивость. Материалы XII Международной научно-практической конференции. 2019. – С. 28-29.
39. Лойко А.И. Экономика Беларуси и России: модели и практики эволюции в XIX-XXI веках. В сборнике: Большая Евразия: развитие, безопасность, сотрудничество. Ежегодник. Ответственный редактор В.И. Герасимов. 2018. – С. 267-270.
40. Мажинская М.А. Анализ развития государственного и частного секторов белорусского здравоохранения // Экономика и управление. 2018. – № 3. – С. 106-112.
41. Матвеев А. В Беларуси экспорт медицинских услуг ежегодно возрастает на 14% // Информационный городской портал агентства "Минск-новости". – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://minsknews.by/blog/2018/02/25/v-belarusi-eksport-meditsinskih-uslug-v-stomatologii-ezhegodno-vozhraastaet-na-14/>
42. Матвеев А. М. Основные направления деятельности стоматологической службы Республики Беларусь в 2017-2018 годах // Современная стоматология. 2019. №3. – С. 23-29.
43. Миграция... 2018 – Миграция населения в Республике Беларусь за 2018 год: стат. бюллетень. Минск, 2019. – 80 с.
44. Мировая и региональная статистика, национальные данные, карты и рейтинги. – Режим доступа: <http://knoema.ru/atlas>
45. Михайлов Р. В. Економічні ефекти митного союзу для Росії, Білорусії та Казахстану. // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2013. – №115(1). – С. 138-145.

46. Мороз В.В., Иванова З.И., Синяк Н.Г. Устойчивое развитие и трудовая миграция в евразийском регионе, России и Беларуси. В сборнике: Управление в условиях глобальных мировых трансформаций: экономика, политика, право. Сборник научных трудов Международная конференция. 2018. – С. 198-203.
47. Мосько Т.В. Современная структура национальной экономики Республики Беларусь. В сборнике: Молодежь в науке и предпринимательстве под науч. ред. А. П. Бобовича. 2018. – С. 25-28.
48. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2030 года. – Режим доступа: <https://docviewer.yandex.by/?url=http%3A%2F%2Fwww.economy.gov.by%2Ffiles%2F>
49. Национальный статистический комитет Республики Беларусь, миграция населения. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/solialnaya-sfera/demografiya_2/g/obschie-itogi-migratsii-naseleniya-respubliki-belarus/
50. Нефть в обмен на сыр с коньяком: как торговали в ЕАЭС в 2018 году. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.cshrenttime.tv/a/oil-and-gas-vs-cognac-and-cheeseZ29828334.html>
51. Основные макроэкономические показатели Республики Беларусь. <http://www.cisstat.com/rus/macro/bel.htm>
52. Официальный сайт Всемирного банка. Статистика основных макроэкономических показателей Республики Беларусь. – Вашингтон 2018. – Режим доступа: <http://www.worldbank.org/en/country/russia/publication/rer>
53. Официальный сайт Министерства экономики Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.economy.gov.by/ru/macroconomy>
54. Почему Беларусь теряет привлекательность для трудовых мигрантов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.dw.com>

55. Проблемы и перспективы экономических отношений на пространстве ЕАЭС : сборник статей Международной научно-практической конференции, [г. Казань], 1 февраля 2019 г / Научно-издательский центр Аэтерна ; [ответственный редактор: Сукиасян Асатур Альбертович, кандидат экономических наук]. – Казань ; Уфа : Научно-издательский центр Аэтерна, 2019. – 99 с.
56. Программа деятельности Правительства Республики Беларусь на 2016-2020 годы : утв. Постановлением Совета Министров Респ. Беларусь от 05.04.2016 г. № 274. – Режим доступа: <https://docviewer.yandex.by/?url=http%3A%2F%2Fwww.government.by%2F>
57. Программа развития промышленного комплекса Республики Беларусь на период до 2020 года (в ред. постановлений Совмина от 04.04.2013 г. № 256, от 13.01.2014 г. № 18 ; от 13.06.2014 г. № 572). – Режим доступа: <http://research.bsu.by/wp-content/uploads/2014/10/postanovlenie-sm-622-5.07.2012-red-30.06.2014.pdf>.
58. Результаты инвестиционной политики/ Министерство экономики Республики Беларусь. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.economy.gov.by/ru/pezzultat-ru/>
59. Рудый, К.В. Прямые иностранные инвестиции в Беларуси: инвестиционный разворот / К.В. Рудый // Банкаўскі веснік. – 2016. №5. – С. 8-13.
60. Сапега А.О., Козич Э.В. Миграция в республике Беларусь // Современные исследования. – 2018. – № 5 (09). – С. 109-111.
61. Семенчукова И.Ю., Щербакова Е.А. Актуальные проблемы инвестиционной политики в трансформационной экономике Республики Беларусь. В сборнике: Материалы докладов 51-ой Международной научно-технической конференции преподавателей и студентов. Сборник научных материалов. В 2-х томах. 2018. – С. 294-296.
62. Серяков Г.Н. Анализ динамики развития экономики промышленности Республики Беларусь. // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия D: Экономические и юридические науки. – 2018. – № 13. – С. 80-85.

63. Статистическая база Европейской Комиссии Евростат / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home>
64. Статистическая информация [Электронный ресурс] / Нац. стат. Комитет. – Минск, 2017. – Режим доступа: <http://www.belstat.gov.by>
65. Статистический ежегодник Республики Беларусь. Национальный статистический комитет Республики Беларусь. – Минск : Белстат, 2019. – 506 с.
66. Статистический сборник Внешняя торговля Республики Беларусь. – Минск, 2019. – 80 с.
67. Структура инвестиций, поступивших от иностранных инвесторов в реальный сектор экономики Республики Беларусь. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/realny-sector-ekonomiki/inostrannye-investitsii/>
68. Учет трудящихся-эмигрантов и трудящихся-иммигрантов за 2016 год [Электронный ресурс] / Министерство внутренних дел Республики Беларусь. – Режим доступа: <http://mvd.gov.by/ra/mam.aspx?gshd=16721>
69. Численность населения по областям и г. Минску. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/solialnaya-sfera/naselenie-i-migratsiya/naselenie/>
70. Экономика Республика Беларусь. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://president.gov.by/ru/economy_ru/
71. Экономические показатели Беларуси. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://finance.tut.by/indicators/>
72. Юшкевич С. Беларусь заняла 53-е место в индексе человеческого развития. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.belmarket.by/belarus-zanyala-53-e-mesto-v-indekse-chelovecheskogo-razvitiya>
73. World health statistics 2018: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals. URL: www.who.int.gho.publications.world
74. World Investment Report 2018: Transnational Corporations, Agricultural Production and Development. – New York, Geneva: United Nations, UNCTAD, 2019. – 278 p.